

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
кафедра географії та туризму

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
Туристично-рекреаційний потенціал мінеральних вод Закарпатської
області

Галас Антонія Андріївна

Студентка IV-го курсу

Освітня програма 242 Туризм

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 10 / 27 жовтня 2022 року

Науковий керівник: **ЩУКА ГАЛИНА ПЕТРІВНА**

д.п.н., професор

Завідувач кафедри географії та туризму: **МОЛНАР ЙОСИП ЙОЖЕФОВИЧ**

к.г.н., доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2023 року

Протокол № _____ / 2023

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

кафедра географії та туризму

Кваліфікаційна робота
ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІНЕРАЛЬНИХ
ВОД ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ
Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу

Галас Антонія Андріївна

Освітня програма 242 Туризм

Науковий керівник: **ЩУКА ГАЛИНА ПЕТРІВНА**

д.п.н., професор

Рецензент: **ОЛАГ НАТАЛІЯ КАРЛІВНА**

Асистент

Берегове
2023

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1.	7
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД ЯК ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ	7
1.1. Мінеральні води та їхня характеристика	7
1.2. Туристично-рекреаційний потенціал джерел мінеральних вод	12
1.3. Загальна характеристика мінеральних вод Закарпаття	18
РОЗДІЛ 2	22
СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД ЗАКАРПАТТЯ	22
2.1. Сучасний стан використання туристичного потенціалу Свалявської мінеральної води	22
2.2. Сучасний стан використання туристичного потенціалу Шаянської мінеральної води	31
2.3. Сучасний стан використання туристичного потенціалу Рахівської мінеральної води	39
РОЗДІЛ 3	43
Проблеми та перспективи використання мінеральних вод для розвитку туризму в Закарпатті	43
ВИСНОВКИ	54
ПІДСУМКИ	57
ДОДАТКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
REZÜMÉ	88
ПОДЯКА	91
ДЕКЛАРАЦІЯ	92

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Földtudományi és Turizmus Tanszék

**A KÁRPÁTALJAI ÁSVÁNYVÍZFORRÁSOK TURISZTIKAI-
REKREÁCIÓS POTENCIÁLJA**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Halász Antónia

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 242 Turizmus

Témavezető: Halina Scsuka

professzor

Recenzens: Oláh Natália

asszisztens

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	6
1. FEJEZET. AZ ÁSVÁNYVIZEK TURISZTIKAI ERŐFORRÁSKÉNT HASZNÁLATÁNAK ELMÉLETI ALAPJAI.....	7
1.1. Ásványvizek és jellemzőik.....	7
1.2. Az ásványvízforrások turisztikai és rekreációs potenciálja.....	12
1.3. Kárpátalja ásványvizeinek általános jellemzői.....	18
2. FEJEZET. A KÁRPÁTALJAI ÁSVÁNYVÍZI TURISZTIKAI LEHETŐSÉGEK KIHASZNÁLÁSÁNAK JELENLEGI ÁLLAPOTA.....	22
2.1. Szolyva ásványvizeinek turisztikai potenciáljának kihasználásának jelenlegi állapota.....	22
2.2. Saján ásványvizeinek turisztikai potenciáljának kihasználásának jelenlegi állapota.....	31
2.3. Rahó ásványvizeinek turisztikai potenciáljának kihasználásának jelenlegi állapota.....	39
FEJEZET 3. AZ ÁSVÁNYVIZEK HASZNÁLATÁNAK PROBLÉMÁI ÉS KITEKINTÉSEI A KÁRPÁTALJAI TURIZMUS FEJLESZTÉSÉRE.....	43
KÖVETKEZTETÉSEK.....	54
ÖSSZEGZÉS.....	57
MELLÉKLETEK.....	58
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	82
REZÜMÉ MAGYAR NYELVEN.....	88
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	91
NYILATKOZAT.....	92

ВСТУП

Закарпаття – надзвичайно мальовнича та колоритна область, що розташована в західній частині України. Завдяки своїй природній красі, унікальній архітектурі та багатій культурній спадщині, цей регіон став привабливою туристичною дестинацією як для вітчизняних, так і для іноземних відвідувачів. Це область із всесвітньо відомими мінеральними водами. Так, основні джерела мінеральних вод знаходяться в Свалявському, Хустському, Рахівському, Ужгородському та Міжгірському регіонах. Ресурсний туристично-рекреаційний потенціал Закарпаття дуже багатий.

Дослідження щодо аналізу туристично-рекреаційних ресурсів краю проводили: Поп С.С., Долішній М.І., Лендел М.А., Мацола В.І.. В їхніх працях була подана класифікація рекреаційних ресурсів. Проблеми мінеральних ресурсів Закарпаття досліджував Лобода М.В. Щука Г.П., Габчак Н., Лемко І.С. та інші науковці досліджували питання використання мінеральних вод у санаторно-курортному туризмі.

Проте, потрібно більш детально дослідити туристично-рекреаційний потенціал мінеральних вод Закарпаття та його використання в теперішній час та визначити, які проблеми та перспективи має наш край у цій сфері.

Вищевикладене показує актуальність теми даної кваліфікаційної роботи «Туристично-рекреаційний потенціал мінеральних вод Закарпатської області».

Мета даної роботи полягає в тому, щоб дослідити туристично-рекреаційний потенціал мінеральних вод Закарпатської області. Туристично-рекреаційний потенціал мінеральних вод ми розглянемо на прикладі мінеральних вод Свалявської, Шаянської та Рахівської курортно-рекреаційних зон.

При написанні кваліфікаційної роботи були поставлені наступні **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні основи використання мінеральних вод як туристичних ресурсів;
2. Визначити, яким є сучасний стан використання туристичного потенціалу мінеральних вод Закарпаття;
3. Дослідити, які є проблеми використання мінеральних вод Закарпаття у сфері туризму;
4. Встановити перспективи використання мінеральних вод Закарпаття у сфері туризму.

Методи дослідження: аналіз, синтез, аналогії, порівняння, узагальнення та систематизації.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загального висновку, списку використаних джерел (63 найменування), 21 рисунок та 17 додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД ЯК ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ

1.1. Мінеральні води та їхня характеристика

Мінеральні води – підземні, деколи поверхневі, природні чи штучні води, що містять підвищену кількість мінеральних чи органічних речовин, а також мають певні фізико-хімічні властивості (температура, радіоактивність та ін.) і використовуються з лікувально-профілактичною метою (Литвиненко О.А., 2019).

Мінеральні води утворюються з вадозних вод, морських вод, похованих у процесі нагромадження осадів, вивільнення конституційної води в умовах регіонального та контактового метаморфізму гірських порід. Ці води збагачуються солями і газами порід, з якими вони контактують. Хімічний склад і закономірності поширення мінеральних вод зумовлено особливостями геологічної будови, рельєфу, клімату та гідрології певних ділянок (Мінеральні води, <http://surl.li/hivhd>).

Межею прісних і мінеральних вод вважають мінералізацію.

У 1911 р. на нараді бальнеологів у Німеччині було прийнято постанову, де визначалося, що мінеральною вважається така вода, у якій вміст твердих розчинених речовин становить більше 1 г/л, в якій вмістяться цінні фармакологічні інгредієнти, а температура становить вище 20°C (О.М. Нікіпелова, 2005).

Мінеральні води прийнято розділяти за наступними класифікаційними ознаками: походження, мінералізація, хімічний склад, наявність газів та специфічних елементів, застосування та температура джерела.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 07.03.2000 р. № 456 (456-2000-п) «Про затвердження диференційованих нормативів плати за користування надрами для видобування мінеральних підземних

вод», виділяється три групи мінеральних підземних вод: природні столові; лікувальні та лікувально-столові питні для внутрішнього використання; лікувальні для зовнішнього використання (Постанова КМУ, 2000).

Надаємо загальноновживану в науковій та навчально-методичній літературі класифікацію мінеральних вод.

За походженням мінеральні води поділяються на

- штучні, які отримують розчиненням у прісній воді певної комбінації мінеральних солей,
- природні, які є продуктом звичайної мінералізації в результаті їх проходження через підземні гірські породи з більш-менш постійним мінералогічним та хімічним складом.

За мінералізацією мінеральні води зазвичай поділяють на

- слабомінералізовані – із загальною мінералізацією до 2 г/л;
- маломінералізовані – від 2 до 5 г/л ;
- середньомінералізовані – від 5 до 15 г/л, а також води змішаного складу, отримані шляхом змішування у певному співвідношенні природних вод різної мінералізації.

Крім того, питні мінеральні води, розлиті у пляшки і призначені для аптечної мережі, класифікуються *за лікувально-профілактичною дією* на:

- лікувальні (мінералізація 8-12 г/л);
- лікувально-столові (мінералізація 2-8 г/л);
- столові (мінералізація до 2 г/л).

Залежно від вмісту різних іонів, мінеральні води можна класифікувати на декілька типів: сульфатні, гідрокарбонатні, хлоридні, хімічно складні або змішані. У змішаних водах домінуючі іони зустрічаються в приблизно однаковій кількості, наприклад, гідрокарбонатно-сульфатно-хлоридні, сульфатно-хлоридно-гідрокарбонатні або хлоридно-сульфатно-гідрокарбонатні з різноманітним катіонним складом. Також існують мінеральні води з біологічно

активними елементами, такими як залізо, арсен, йод, літій, мідь, радіоактивні елементи (радій і радон) та вищий вміст органічних речовин. Всі ці типи мінеральних вод можуть бути поділені на різні групи в залежності від присутності основних аніонів (HCO_3^- , SO_4^{2-} , Cl^-) та катіонів деяких хімічних елементів (Ca^{2+} , Mg^{2+} , Na^+ , K^+) (Кабанов А.Є., Січкара Л.А., 2020).

Мінеральна вода класифікується також за такими ознаками:

- *за формою застосування:*
  - ✓ води питного (внутрішнього) призначення (лікувально-столові та лікувально-питні з мінералізацією від 2 до 20 г/л);
  - ✓ води, призначені для зовнішнього застосування (бальнеологічного призначення). Розсоли й міцні розсоли застосовують для ванн у розведеному вигляді;
- *за наявністю газів:*
  - ✓ вуглекислі;
  - ✓ азотні;
  - ✓ сірководневі;
  - ✓ сульфідні;
  - ✓ радонові;
- *за змістом біологічно активних мікроелементів:*
  - ✓ залізисті,
  - ✓ миш'яковисті,
  - ✓ кременисті,
  - ✓ бромисті,
  - ✓ йодисті,
  - ✓ йодно-бромні;
- *за величиною кислотності:*
  - ✓ кислі, які викликають згортання білків, ущільнюють епідерміс, здійснюють дубильну дію на шкіру;

- ✓ нейтральні;
- ✓ гідрокарбонатні (лужні), сприятливі розпушенню шкірного покриву й підвищенню еластичних властивостей шкіри;

- *за температурою:*

- ✓ холодні (до 20 °С);
- ✓ теплі (субтермальні) – від 20 до 36 °С;
- ✓ гарячі (термальні) – від 37 до 42 °С;
- ✓ дуже гарячі (високотермальні, гіпертермальні) – понад 42 °С. У природі зустрічаються виходи високотермальних вод із температурою більше 90°С (Кравець О. М., Рябев А. А. 2017: 61-62).

Наразі українськими вченими розроблена нова класифікація мінеральних вод, яка передбачає три рівні (див. Додаток А). На 1-ому рівні води поділяються на 3 категорії: без специфічних компонентів, зі специфічними компонентами та за фізичними якостями. На 2-ому рівні води поділяються на 13 видів залежно від складу основних компонентів, наявності газів та специфічних компонентів, термальних властивостей тощо. Кожен вид може мати підвиди, які класифікуються як моно-, бі- та полікомпонентні. На 3-ому рівні використовуються класи і підкласи, що враховують склад основних іонів. Вони використовуються для класифікації мінеральних вод першої категорії та розподілу вод другої і третьої категорій. Подальший розподіл вод залежить від мінералізації та фізичних властивостей. За мінералізацією води поділяються на низькомінералізовані, маломінералізовані, середньомінералізовані, високомінералізовані та розсолні. На останньому рівні використовуються типи мінеральних вод з унікальними назвами та бальнеологічними характеристиками, а деякі типи можуть мати підтипи. Класифікація вод включає шифрування за допомогою літерно-цифрових кодів. Загалом, нова класифікація мінеральних вод України включає 323 родовища (Кабанов А.Є., Січкара Л.А., 2020).

Згідно з вимогами Нормативного документу (Державні санітарні правила та норми ДсанПіН 4.4.4.065-00), мінеральні води, які розлиті у пляшки, повинні відповідати певним органолептичним та мікробіологічним вимогам. Органолептичні показники включають насиченість вуглекислотою (не менше 0,3% для звичайних вод та 0,4% для залізистих вод), безбарвність, прозорість, відсутність сторонніх домішок, запаху і смаку, за винятком характерних для конкретної води. Деякі води можуть мати незначний осад мінеральних солей, який не перевищує встановлений стандартом. Пляшки повинні бути герметично закриті. Також мінеральні води повинні задовольняти стандартним і санітарно-бактеріологічним вимогам щодо мікробіологічних показників. Відповідно до технологічної обробки, насичені вуглекислим газом мінеральні води можуть бути розлиті у скляні пляшки різних типів та місткостей, поліетилентерефталатні (PET) пляшки, упаковки типу "Тетра-Пак" та нову імпортовану скляну тару (з сертифікатом відповідності та дозволом МОЗ України). Закупорювання проводять за допомогою кроненпробок, гвинтових кришок з прокладками з натуральних або полімерних матеріалів для скляних пляшок, поліетиленових пробок або гвинтових кришок з контролем першого відкриття для PET-пляшок, а термозварюванням для упаковки типу "Тетра-Пак" (Британова Т.С., Самко А.В., 2012).

Наявність у водах БАР (біологічно активна речовина) визначає їх використання при захворюваннях нирок, ШКТ (шлунково-кишковий тракт), серцево-судинної та нервової систем, печінки, при порушенні обміну речовин тощо. Лікувальний ефект мінеральної води залежить від її властивостей. Вибір води для лікування, її кількість, температура та частота прийому визначається індивідуально після консультації з лікарем (Властивості мінеральних вод, <https://u.to/OfavHw> 2023).

Мінеральні води розрізняються за кольором, прозорістю, запахом, смаком, густиною, температурою та ін. (Див. Додаток Б).

Отже, мінеральні води – це природні чи штучні води, що мають лікувальні властивості. Вони відрізняються за походженням, мінералізацією, хімічним складом, лікувально-профілактичною дією, температурою та способом вживанням.

1.2. Туристично-рекреаційний потенціал джерел мінеральних вод

Рекреаційний потенціал – це сукупність природних, природно-технічних, соціально-економічних комплексів та їхніх елементів, що сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності. До природних рекреаційних ресурсів відносяться сприятливі кліматичні умови, родовища лікувальних мінеральних вод, лікувальні грязі, гідрологічні та ландшафтні особливості місцевості – гори, передгір'я, озера, морське узбережжя (Січка І. І., 2011).

Туристично-рекреаційний потенціал – це сукупність пов'язаних із певною територією (об'єктом) штучних та природних тіл та явищ, а також умов, можливостей і засобів, придатних для формування туристичного продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій, програм.

Туристично-рекреаційні ресурси – об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціального походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізацію та економічну ефективність (Бейдик О., 2001).

Наявність мінеральних вод на території Закарпаття дає можливість розвивати лікувально-оздоровчий туризм, який ще зустрічається під назвами бальнеологічний туризм (від *бальнеологія* - лат. *balneum* – купання; грец. *λόγος* – вчення) – розділ медицини, що вивчає мінеральні води, а саме: їхнє походження, фізико-хімічні властивості, лікувально-

профілактичний ефект, а також покази та протипокази до їхнього застосування (Кравець О.М., Рябєв А.А., 2017).

Мінеральні води мають високу цінність для туризму та рекреації, оскільки їх використовують для лікувальних та оздоровчих процедур. Способи використання мінеральних вод в туризмі та рекреації:

1. Лікувально-оздоровчий туризм – на основі бальнеологічних процедур: ванни, душі, гідромасажі, грязелікування та інші процедури, які базуються на використанні мінеральних вод.

2. Рекреаційний (оздоровчий туризм) – мінеральні води можуть бути використані для створення спеціальних басейнів та купелей з гідромасажем. Це допомагає розслабитись та відновитися після напруженого дня або тривалої подорожі, просто відпочити та релаксувати в красивих місцях.

3. Організація дозвілля туристів – деякі країни мають пляжі з мінеральними водами, де можна плавати та займатись водними видами спорту (Ізраїль, Туреччина, Італія, Кіпр).

В будь-якому випадку, мінеральні води можуть бути великою привабливістю для туристів, які шукають оздоровчого відпочинку та піклуються про своє здоров'я та добробут.

Традиційно відпочинок на джерелах мінеральних вод називають курортом.

Курорт – освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні (Закон України «Про курорти», 2000).

Наука про курорти розвинулась в міру накопичення знань про цілющі природні фактори – клімат, мінеральні води, лікувальні грязі та ін.

- і у зв'язку з розширенням мережі курортів і розвитком курортної справи в цілому (Фоменко Н.В., 2005).

Курортологія є сучасною медичною навчальною дисципліною, яка досліджує лікувальні властивості природних фізичних факторів, їх вплив на організм людини та можливості їх застосування в лікувальних і профілактичних цілях на курортах та за їхніми межами. Курортологія розробляє рекомендації для санаторно-курортного лікування та методи використання курортних факторів при різних захворюваннях. Крім того, курортологія займається пошуком і вивченням курортних ресурсів, визначенням потреб населення в санаторно-курортному лікуванні та розробкою наукових основ для організації курортного лікування. Курортологія включає такі розділи, як бальнеологія, бальнеотерапія і бальнеотехніка; грязелікування, медична кліматологія і кліматотерапія (К.Д. Бабов, Т.А. Золотарьова, В.В. Єжов, 2016).

Природні фізичні фактори мають значний вплив на функціональні системи та компенсаторні процеси в організмі людини і повинні широко використовуватись у санаторно-курортних та лікувально-профілактичних закладах, як додаткова терапія до медикаментозного лікування або самостійно. Сьогодні ці фактори широко застосовуються при гострих і хронічних захворюваннях, після хірургічних втручань та травм, які часто супроводжуються серйозними функціональними порушеннями, що не піддаються лікарській терапії (Фоменко Н.В., 2005).

Процедури на основі мінеральних вод включають в себе багато різних методів лікування та відновлення здоров'я. Ці процедури мають на меті поліпшення фізичного та психологічного здоров'я людини, зниження рівня стресу та підвищення імунітету. Процедури на основі мінеральних вод можуть включати в себе:

1. Прийом мінеральних ванн (Див. Додаток Г). Мінеральні ванни – це водолікувальні процедури, при яких на організм пацієнта мінеральна

вода здійснює хімічний, температурний та механічний вплив. Ця процедура полягає в зануренні у ванну з мінеральною водою, що містить корисні мінерали та мікроелементи. Вона сприяє зняттю стресу, напруги, запалення та болю, поліпшенню кровообігу, а також зміцненню імунної системи.

2. Гідромасаж (Див. Додаток Г) – це процедура, при якій використовують масажери та струмені води під тиском. Вона допомагає розслабити м'язи та зняти напругу. Гідромасаж, як правило проходять курсом з 10-20 сеансів, а також поєднують з іншими процедурами. Гідромасаж проходить в спеціальній ванні, яка наповнена водою комфортної температури. Струмені води та повітря утворюють бульбашки, що відтворюють масажний та розслаблюючий ефект. Така процедура знімає напругу й втому, надає енергію. Під час процедури розслабляються м'язи, покращується лімфоток і виводиться зайва рідина з організму. Також, завдяки симуляції кровообігу спостерігається налагоджена робота обмінних процесів. Процедура підходить людям будь-якої вікової групи, тому її вважають універсальною (Єрошина Л., 2022).

3. Інгаляції з мінеральною водою (Див. Додаток Д). Ця процедура допомагає знімати запальні процеси в органах дихання. У вигляді інгаляцій мінеральна вода заспокоює слизові оболонки, що є запаленими, та полегшує виведення мокротиння завдяки її розрідженню. Мікроелементи, що містяться в мінеральній воді, позитивно впливають на респіраторну систему. Будь-яка мінеральна вода, що залита в інгалятор, працює, проте по різному, все залежить від того, чи кисла вода чи лужна. Луги добре «гасять» запалення, а кисла вода активізує кровообіг в мікробронхах і легеневій тканині. У фазі гострих респіраторних запалень, що доставляють найбільший дискомфорт, використовують лужну воду основних трьох марок: «Єсентуки №17» - відмінно лікує риніти, «Боржомі» - знімає гостре запалення, зміцнює імунітет а також

використовується як профілактичний засіб, «Нарзан» - зволожує горло, знижує біль та прибирає кашель (Інгаляції мінеральною водою: в чому користь, як робити і якою водою <https://u.to/wfqvHw> 2023).

4. Косметичні процедури з використанням мінеральних вод (див. Додаток Е). Мінеральна вода багата своїми унікальними мінеральними речовинами та мікроелементами, а по своїй молекулярній структурі дуже подібна до рідини, що містяться в клітинах людини. Для косметичних процедур необхідно вибрати мінеральну воду згідно до типу шкіри. Вода, в якій високий вміст солей, допоможе звужити пори та зменшити сальний блиск, завдяки чому краще підходить для догляду за жирним типом шкіри. А для сухої та нормальної шкіри краще підходить слабомінералізована вода, що тонізує та пом'якшує її. Газовану воду перед використанням в якості косметичного засобу потрібно залишити у відкритому посуді на 30-40 хвилин. За цей час разом з газами випарується і вуглекислота, яка сушить шкіру та може викликати роздратування. Мінеральну воду можна також використовувати як тонік, попередньо заморозивши її у формах для кубиків льоду, а також робити тонізуючий масаж шкіри цими крижаними кубиками. Такий масаж зміцнює м'язи обличчя, через що дрібні зморшки з'являться пізніше. Також хороший ефект можна помітити через маски для обличчя на основі мінеральних вод (<http://surl.li/hivmf> 2023).

5. Парафінотерапія на основі мінеральних вод (див. Додаток Є) – це процедура лікування, в якій застосовуються гарячі парафінові компреси, змішані з мінеральною водою, щоб поліпшити здоров'я та зняти біль. Парафін – це м'яка воскова речовина, яка легко розплавляється та наноситься на шкіру. Парафінотерапія на основі мінеральних вод має на меті поєднати переваги мінеральної води з терапевтичними властивостями парафіну, що дозволяє забезпечити ефективніше лікування. Процедура включає в себе декілька етапів. Спочатку гарячий парафін розплавляють у спеціальному контейнері, потім додають мінеральну воду, компрес

наносять на область, яка потребує лікування, потім накривають теплим рушником або використовують спеціальне обгорткування для збереження тепла. Парафін добре розподіляє тепло, тому температура на поверхні шкіри підвищується, а пори розширюються, допомагаючи мінералам проникнути глибше в шкіру (Парафіноterapia, <http://surl.li/hivmo> 2023).

6. Підводний душ-масаж на основі мінеральних вод – це терапевтична процедура, яка використовує терапевтичні властивості мінеральних вод та масажну дію водного потоку на тіло людини. Ця процедура проводиться у спеціальному басейні, де пацієнт занурюється у воду, а спеціальний апарат надсилає на його тіло потік мінеральної води під тиском. Підводний душ-масаж на основі мінеральних вод може бути корисним для лікування різних захворювань, таких як артрит, ревматизм, м'язовий біль, подагра, набряк та судинні захворювання. Ця процедура може допомогти поліпшити кровообіг, зменшити біль та запалення, підвищити тонус м'язів та загальний тонус організму, а також зменшити стрес та тривогу. Підводний душ-масаж на основі мінеральних вод проводять у спеціальному басейні, який зазвичай обладнаний різними форсунками та налаштований на різні режими масажу. Пацієнт занурюється у воду, а форсунки направляють потік мінеральної води на різні частини тіла. Масажний потік води може бути направлений на окремі м'язові групи, або взагалі на всі тіло, залежно від терапевтичної мети процедури. Для максимального ефекту, підводний душ-масаж на основі мінеральних вод може поєднуватися з іншими процедурами на основі мінеральних вод, такими як термальні ванни, піщані ванни, мінеральні грязі та інші. Процедура зазвичай проводиться під контролем медичного фахівця. Гідромасаж і підводний душ-масаж - це дві різні терапевтичні процедури, які використовують воду для масажу тіла, але вони мають певні відмінності. Гідромасаж - це масаж тіла за допомогою потоку води з різних напрямків під тиском. Гідромасаж може бути проведений на

стаціонарному столі, на якому розміщена ліжка або крісло з водною системою, або на портативних апаратах, які дозволяють проводити гідромасаж у будь-якому місці. Підводний душ-масаж - це процедура, під час якої потік мінеральної води направляється на тіло людини, яка занурена у спеціальний басейн. Вода під тиском працює як масажний елемент, створюючи м'який, але ефективний масаж тіла. Отже, основна відмінність між гідромасажем та підводним душ-масажем полягає в тому, що в гідромасажі вода надходить на тіло з різних напрямків, тоді як у підводному душ-масажі мінеральна вода направляється на тіло з певної точки, зазвичай з форсунок, розташованих на дні басейну. Гідромасаж може бути більш інтенсивним і енергійним, тоді як підводний душ-масаж - більш м'яким і релаксуючим. Обидві процедури можуть бути корисними для лікування різних захворювань та мають певні переваги в залежності від потреб пацієнта (Див. Додаток Ж) (Офіційний сайт оздоровчого спа-комплексу «Трембіта», 2023).

Отже, туристично-рекреаційний потенціал мінеральних вод дуже широкий, адже на основі цілющих вод є багато оздоровчих та рекреаційних процедур, які можуть покращити стан здоров'я, кожна людина може обрати для себе процедуру, яка їй підходить та є цілком безпечною, якщо в даній особі нема медичних протипоказань до неї.

1.3. Загальна характеристика мінеральних вод Закарпаття

Геологічні особливості Карпат створили складну і різноманітну хімічну структуру місцевих мінеральних вод, що дає їм широкі можливості застосування. Закарпатські мінеральні води відомі своїми лікувальними та столовими властивостями, і їх репутація виходить за межі України.

Перші історичні згадки про дослідження мінеральних вод Закарпаття датуються XV століттям (1463 рік) у звітах для короля Матяша. У середині XVI століття вчений Г. Вернер описав солоні джерела і озера

Марамарошського комітату (сучасний Рахівський район), які уже на той час використовувалися для лікування (<http://surl.li/hivnv> 2019). У 1935 році Ф. Візнер зазначив близько 200 джерел мінеральних вод на карті, класифікував їх за газовим складом і мікроелементами (Копинець Ю.).

Починаючи з 1946 року, вивчення мінеральних вод Закарпаття стало об'єктом досліджень наукових і навчально-наукових інституцій Радянського Союзу. У 1965 р. була створена Ужгородська філія Одеського інституту курортології, де розпочалося серйозне наукове дослідження мінеральних вод та їх впливу на здоров'я людини (Копинець Ю.).

Закарпаття має різноманітні мінеральні води, які можна класифікувати за їхнім природним походженням. Деякі мінеральні води пов'язані з вулканічними процесами, інші виникають у результаті осадових процесів, а також існують види мінеральних вод, що є перехідними між цими двома типами.

Після вулканічної діяльності на території Закарпаття утворилося багато лікувальних джерел з різноманітним хімічним складом. Зараз вивчено 44 мінеральних джерел, але за оцінками експертів їх кількість може сягати 200. Серед них є слабогазовані лужні бікарбонатні джерела з вмістом вуглекислого газу, сильногазовані лужні кислі джерела, які містять розчинені солі, такі як гідрокарбонат, натрій та кальцій, а також джерела з високим вмістом заліза. Води, які містять більше вуглекислого газу, мають нижчу температуру на 2-3 °С порівняно з іншими, що може бути пов'язане з охолоджуючим ефектом вуглекислого газу (Bártfai E., Sass E., 2016).

Високий вміст заліза в закарпатських мінеральних джерелах Bártfai E. та Sass E. пояснюють наявністю покладів залізної руди, яка виходить на поверхню на південно-східних схилах Вигорлат-Гутинського хребта. Гідрокарбонатний натрієвий склад води – еруптивними породами, що складаються з підземних мінералів, таких як польові шпати та слюди, що

містять натрій. Це пояснює наявність вуглекислого газу у водах. Хлорид натрію та калію у водах вимився з соляних шарів. Крім того, через сильну еруптивну активність андезиту Вигорлату, в довколишніх водах високий вміст вуглекислоти та сірководню (Bártfai E., Sass E., 2016).

Мінеральні води Закарпаття є унікальними і володіють властивостями, що не поступаються, а часто перевершують відомі води з Кавказу, Франції, Польщі та Чехії. Вони мають виразну терапевтичну дію при лікуванні та профілактиці захворювань органів шлунково-кишкового тракту, опорно-рухової та нервової системи, а також кровообігу. Ці води успішно використовуються при запальних захворюваннях стравоходу, хронічних гастритах, виразковій хворобі шлунка та дванадцятипалої кишки, хронічних гепатитах, холециститах, дискінезіях жовчовивідних шляхів, жовчнокам'яній хворобі, хронічних панкреатитах, хронічних ентеритах і колітах (Копинець Ю.).

Приблизно 80% водних джерел знаходяться в гірських районах Закарпаття. П. Добра, відомий лікар та науковець, який працював у лікарнях та санаторіях Закарпаття, а також очолював важливі медичні установи, відзначив унікальність та різноманітність мінеральних вод регіону, їхнє важливе значення для лікування, оскільки кожен мікроелемент у таких водах є біологічно активним і впливає на організм пацієнта (Копинець Ю.).

В процесі дослідження встановлено, що в регіоні наявно понад 360 родовищ та джерел природних мінеральних вод з цілющими властивостями. Із 36 різних типів мінеральної води в Україні, в Закарпатті зустрічаються 32 (<https://cutt.ly/Nwqj82mV> 2023).

В області є різноманітні види мінеральних вод, таких як гірські, низинні, кислі, слабо-мінералізовані, середньо-мінералізовані та сильно-мінералізовані. В основному вони використовуються лікувально-оздоровчими закладами та на розлив. Є води, в складі яких є велика

кількість вуглекислого газу, які в процесі розливу та транспортування втрачають свої властивості, оскільки газ виходить з розчину під час цих процесів, тому можуть використовуватись лише на місці («Солотвино», «Тячівська» тощо) (Розповсюдженість деяких типів мінеральних вод Закарпаття див. Додаток В).

Фактором розвитку туризму виступають мінеральні води, які використовуються лікувально-оздоровчими закладами. Особливо популярні серед туристів курорти з гарячими мінеральними джерелами. Вони пропонують туристам різноманітні процедури, які допомагають відновити здоров'я та покращити самопочуття. В Закарпатті 23 лікувально-оздоровчих закладів, що використовують методи бальнеотерапії.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІНЕРАЛЬНИХ ВОД ЗАКАРПАТТЯ

2.1. Сучасний стан використання туристичного потенціалу Свалявської мінеральної води

Свалява – один із найвідоміших бальнеологічних курортів Закарпаття, на його території знаходиться близько ста джерел мінеральних солей, а це третина від всіх існуючих джерел в Закарпатті (Скіць І., Перехрест О., 2015). Тут відкрито 17 природних мінеральних джерел, 70 штучних свердловин, з них працюючих – 24, а термальних – 7 (Михайлюк І.І., 2016).

Коротка історія початку рекреаційного використання мінеральних вод Свалявщини

Історія Свалявського джерела мінеральної води починається у 1463 р., коли воно вперше згадується в звіті Долгая А. для короля Матяша. У 1709 році це джерело було відвідане Ракоці Ференцем II, главою Мукачівського герцогства. Подальша історія мінеральної води Сваляви, а також інших відомих мінеральних джерел цього регіону, таких як Полянська, Плосківська, Оленівська і Лужанська, тісно пов'язана з існуванням Мукачівсько-Чинадіївської домінії (Джерела мінеральних вод, <http://surl.li/hivpo> 2023).

У II пол. XIX ст. і на поч. XX ст. Мукачівсько-Чинадіївська домінія досягла надзвичайного рівня виробництва різних товарів, навіть порівняно з Західною Європою. У 1885 р., під час господарської виставки в Будапешті, вона була представлена окремим павільйоном, а каталог-путівник по ньому складав цілу книгу. У цей період у Сваляві було створено державне орендне підприємство для розливу мінеральних вод Шенборна Бухгейма Фрідріха Кароля (<http://surl.li/hivqb> 2023).

У володінні династії Шенборнів були майже всі джерела найцінніших вуглекислих гідрокарбонатних вод Свалявщини, таких як Свалява, Неліпина, Солочина, Поляна, Павлове, Плоске, Оленьове. У 1800 році графи Шенборни заснували перші купелі у Неліпині. У 60-70 роках ХІХ століття були побудовані залізниці, які забезпечили з'єднання Закарпаття з центральними районами Угорщини та Трансільванії. Мінеральні води з цих джерел експортувались до Відня, Парижа, Будапешта та Галичини (Джерела мінеральних вод, <http://surl.li/hivpo> 2023).

Хоча перші згадки про Свалявську мінеральну воду походять з ХV ст., перші документовані свідчення про її експорт з'явилися за часів правління останнього Ракоці (1676-1735). У той період з домінії вивозили не лише вино, але й квасну воду буркутів разом з Свалявською мінеральною водою, які поставлялися в бочках аж до Москви. Ця вода вважалась на рівні з "єгерською" (тобто карлсбадською та марієнбадською). У 1800 р. є згадки про експорт Свалявської мінеральної води, коли Редліх Сем'єн, власник львівського ресторану, завозив її для використання в своєму закладі як дорогоцінний напій. У 1826 р. на джерелі вже існували купелі, які були популярними серед місцевого населення. Однак у 1834 р. джерело, разом з Плосківським, було орендоване лише для експорту у бочках (Джерела мінеральних вод, <http://surl.li/hivpo> 2023).

Хімічний склад мінеральної води Свалява

Вуглекисла холодна борна середньомінералізована гідрокарбонатна натрієва мінеральна вода Свалява розливається зі св. №26 на правому березі р. Латориці з глибини 200 м. За основним хімічним складом мінеральна вода належить до міжнародного Боржомського типу та Поляно-Квасівського (Ново-Полянського) підтипу мінеральних вод (Джерела мінеральних вод, <http://surl.li/hivpo> 2023).

Найважливіші курорти в Свалявському районі знаходяться в селі Голубине (угор. Galambos), де є кілька джерел мінеральної води. Тут знаходяться два санаторії: Квітка Полонини та Кришталеве Джерело. А також заводи, які мають ліцензію на експлуатацію надр і розливають мінеральні води під назвою «Маргіт» та «Луги». Тут розливають відомі мінеральні води Лужанська-4, Лужанська-7 та Поляна Квасова (Торпої Й. 2013).

У 1775 році лікар Берегівського жупанату провів перші дослідження мінеральної води в Лугах, місцевості між селами Солочин і Голубине. Спочатку ця вода, яку називали "borviz" (що означає "Винна вода" угорською), експортувалася. Проте з 1872 року її почали використовувати в медичних цілях під назвою "Маргіт", на честь Маргіти Карлівської, дружини власника. Поруч, на землях графа Шенборна, знаходилося схоже джерело під назвою "Erzsébet". Дослідження, проведені професором хімії з Віденського університету, підтвердили, що мінеральні води з джерел "Маргіт" і "Ержібет" мають однаковий хімічний склад. Мінеральні води Лужанської долини експортувалися по всій Австро-Угорщині та навіть за її межі. У той же період були проведені дослідження медичних властивостей цих вод під керівництвом видатних професорів медицини F. Korany і K. Keytly. Ці дослідження показали позитивні результати в лікуванні захворювань шлунково-кишкового тракту, верхніх дихальних шляхів, нирок, сечового міхура, легень і навіть цукрового діабету (Цілющі джерела Закарпаття. <http://surl.li/hivqy> 2023).

На етикетці мінеральної води "Luhi Erzsebet" було зазначено, що вона має специфічний терапевтичний ефект на хвороби шлунку, підвищену кислотність, печію, відрижку. Її також призначали для лікування серцевих вад і астми. Завод з фасування мінеральної води "Luhi Erzsebet" працював під цим ім'ям до 1945 року. Потім він був перейменований на "Луги". Згодом, коли до існуючих джерел мінеральної

води Луги-1 і Луги-2 були додані ще дві свердловини, завод почав виробляти воду під загальною назвою "Лужанська", і номер відповідав номеру свердловини, з якої вона була добута. У 1965 році тут було побудовано санаторій "Квітка Полонини", що міг прийняти 200 гостей, а в 1980 році з'явився санаторій "Кришталеве джерело" на 150 місць (Попович А., 2012).

У 1935 році Ф. Вінер описав ще одне джерело мінеральної води під назвою "Софія", також відоме як "Ірма" і "Панонія", яке знаходиться деяким віддаленням від джерел "Маргіт" і "Ержібет". Він зазначив, що ця вода не тільки ідентична чеській воді "Біленска кіселка", але й перевершує її за деякими характеристиками. В даний час ця вода, відома як "Лужанська-7", є найбільш популярною серед споживачів. Факт того, що всі води Лужанської долини видобуваються природним способом без використання штучного насосу, свідчить про максимальну користь їх споживання (Цілющі джерела Закарпаття, <http://surl.li/hivqy> 2023).

Мінеральні води Поляни

Село Поляна, розташоване неподалік від Сваляви у Закарпатській області, є одним з найдавніших бальнеологічних курортів на Закарпатті. Здравниця Поляни розпочала приймати своїх перших пацієнтів понад 130 років тому, а перші згадки про цілющі джерела в цій місцевості сягають 1463 року (Мінеральні води Поляни, 2020).

Санаторій «Поляна» працює з 1946 р., і його лікування базується на газованій бікарбонатній мінеральній воді бору натрію, що називається Поляна Купель. Ще одним відомим санаторієм у цьому районі є «Сонячне Закарпаття», яке також знаходиться в Полянні. Заклад відкрив свої двері в 1965 році на базі Новополянського родовища газованої мінеральної води. З 2002 року спа-центр також розливає мінеральну воду в пляшках під назвою «Поляна Квасова» (Торпої Й., 2013).

У Полянні видобувається три види мінеральної води: «Лужанська», «Поляна Квасова» та «Поляна Купіль». Перші два види води широко поширені, оскільки вони давно розливаються в пляшки та продаються по всьому регіону. Проте, «Поляна Купіль» майже не розливається. Її лікувальні властивості проявляються лише при безпосередньому вживанні з джерела, оскільки після зберігання протягом півгодини вона перетворюється на звичайну воду (Цілющі джерела Закарпаття. <http://surl.li/hivqy> 2023).

Особливо відома своїми лікувальними властивостями є Полянська квасна вода, яка використовувалася не лише для внутрішнього вживання. Наукові дослідження цього періоду показали, що у лікувальній воді, крім високого вмісту гідрокарбонатів, присутні також елементи, такі як бор, залізо і літій. Вода з мінеральних джерел використовується в санаторії «Поляна» для лікувальних процедур, включаючи вживання як напою, вуглекислі мінеральні ванни, кишкові промивання, інгаляції та інші. Полянська мінеральна вода розливається безпосередньо зі свердловини в пляшки, що дозволяє зберегти її корисні властивості у максимально можливій мірі (Цілющі джерела Закарпаття. <http://surl.li/hivqy> 2023).

Рекомендується обережно вживати мінеральні води "Полянну Квасову" і "Полянну Купель", оскільки їх постійне вживання може призвести до негативних наслідків для організму. Оптимальна добова доза для лікування становить близько 1-1,5% від ідеальної маси тіла. "Полянну Квасову" можна пити як холодну (15° С), теплу (36° С), так і гарячу (45° С) до та після їжі. При захворюваннях шлунку з підвищеною кислотністю рекомендується приймати 150-200 мл води за 1-1,5 години до їжі 3 рази на день. При печії, вода краще пити через 40-45 хвилин після їжі. Можна також приймати невеликі порції - по 100-150 мл за 1,5 години до їжі і через 45 хвилин після неї. Рекомендується пити воду теплою, без газу,

невеликими ковтками. Тривалість лікування зазвичай становить 30-40 днів (Мінеральні води Поляни, 2020).

Мінеральна природна лікувально-столова вода «Поляна Купель» є аналогом знаменитої «Поляни Квасової» як за своїми властивостями, так і по сфері застосування, але її вплив на організм більш м'який. Незначні відмінності полягають у кількості розчинених мінеральних речовин у воді. Їх унікальність полягає в тому, що вони максимально наближені за хімічним складом до вод Боржомської ущелини. Вживання «Поляни Купель» сприяє зміцненню імунітету, нормалізації кислотно-лужного балансу в організмі та добре впливає на стан кісток, шкіри, стабілізує кров та покращує роботу печінки (Показання до вживання мінеральної води «Поляна Купель» див. Додаток І) (Офіційний веб-сайт санаторію «Поляна», 2023).

Варто зазначити, що тип води, її температура, режим прийому і дозування повинні бути встановлені лише курортним лікарем індивідуально для кожного пацієнта. Лікар з урахуванням конкретного стану здоров'я і потреб пацієнта визначатиме оптимальні параметри вживання мінеральної води. Перед початком лікування рекомендується звернутися до лікаря, який надасть необхідні рекомендації та призначить індивідуальний план терапії (Мінеральні води Поляни, <http://surl.li/hivrr> 2023).

Бальнеологічний туризм у Свалявському районі розвивається на базі наступних лікувально-оздоровчих закладів:

1. Санаторій «Квітка Полонини».

Це єдиний на Закарпатті оздоровчий заклад, що має втричі ширший спектр бальнеологічних лікувальних можливостей у порівнянні з іншими оздоровницями. Три різновиди унікальної за своїм складом і лікувальними властивостями мінеральні води – «Лужанська-4», «Лужанська-7», «Поляна квасова», що видобуваються безпосередньо зі свердловин, які розміщені на

території санаторію і мінералопроводом подаються до бювету та лікувального корпусу. Мінеральні води є одночасно і ліками, і профілактичним природним засобом, і цілющими загально-зміцнювальними напоями (Офіційний веб-сайт санаторію «Квітка Полонини», 2023).

За даними з офіційного сайту, в оздоровниці лікують не тільки «профільні» захворювання, але й чимало супутніх. Перелік їх майже необмежений. Загалом в оздоровниці можна позбутися недуг шлунково-кишкового тракту, цукрового діабету та порушення обміну речовин, захворювання опорно-рухового апарату, нирок та сечовивідних шляхів, нервової системи, верхніх дихальних шляхів, серцево-судинної системи та багато інших (Офіційний веб-сайт санаторію «Квітка Полонини», 2023).

Лікувально-діагностичний корпус оснащений передовою медичною апаратурою, що дозволяє здійснити точну діагностику і провести багато різноманітних лікувально-оздоровчих процедур. В цьому корпусі працюють досвідчені медичні спеціалісти різних професій. Є можливість отримати консультації від таких лікарів, як ендокринолог, гастроентеролог, педіатр, отоларинголог, мануальний терапевт, вертеболог, уролог, гінеколог, дерматолог, гірудотерапевт, ендоскопіст, іридодіагност, кардіолог, стоматолог, пульмонолог, психоаналітик та багато інших. Також запроваджено можливість індивідуальних онлайн-консультацій з провідними медичними спеціалістами з Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика (Офіційний веб-сайт санаторію «Квітка Полонини», 2023).

Проживання та харчування – на будь-який смак та гаманець. До послуг відпочиваючих – великий вибір номерів: від фешенебельних трикімнатних апартаментів у корпусі «Сузір'я» до простенького затишного однокімнатного двомісного – в корпусі «Квітка полонини». Харчування розраховане як на прихильників суворих дієт, так і на справжніх гурманів.

Працюють за індивідуальними замовленнями фахівці-кулінари в ресторані «Сузір'я», а за типом «шведського столу» – в ресторані дієтичного харчування «Квітка полонини». Рецепти та технологію приготування страв розроблено з урахуванням рекомендацій провідних дієтологів кафедри гастроентерології, дієтології та ендоскопії Національної медичної академії післядипломної освіти ім.П.Л. Шупика (Офіційний веб-сайт санаторію «Квітка Полонини», 2023).

Також зручним є те, що в санаторії всі корпуси з'єднані теплими переходами. І житлові кімнати, і медичні кабінети, ресторани, басейн, функціональні та допоміжні приміщення знаходяться в одній будівлі (Офіційний веб-сайт санаторію «Квітка Полонини», 2023).

«Квітка полонини» - це сучасне курортне містечко, що має повний набір інфраструктурних зручностей. У санаторії є один з найкращих критих плавальних басейнів в Закарпатській області, оснащений підігрівом води, штучними водограями, масажерами та джакузі, який доступний як для дорослих, так і для дітей. Гостям надаються різноманітні послуги, такі як косметичні салони, перукарні, косметичні салони, тренажерна зала, кінозал, музей, бібліотека, інтернет-кафе, безкоштовний Wi-Fi, більярд, спортивні та ігрові майданчики для дітей, дитяча кімната. Також є обладнаний пляж біля гірської річки, можливість записатися на екскурсії та походи в гори. Додатково надається цілодобова автостоянка, міні-маркети, ресторан, кафе, сувенірний ринок, аптека, поштове відділення, банкомат, пральня та інші зручності. У зимовий період діють гірськолижні витяги, розташовані за 200 метрів від санаторію, а також льодовий каток для активного відпочинку (Офіційний веб-сайт санаторію «Квітка Полонини», 2023).

Також, недалеко від санаторію знаходиться кінний завод, де розводяться гуцульські коні. На території цього заводу можна також

оздоровитись за рахунок іпотерапії, що передбачає їзду верхи (Офіційний веб-сайт санаторію «Квітка Полонини», 2023).

В самому санаторії доступні різноманітні оздоровчі процедури. Наприклад, іридодіагностика, яка дозволяє встановити діагноз за станом райдужної оболонки ока. Також проводяться кріотерапія (лікування за допомогою холоду), галотерапія (сеанси у "соляній печері"), фітопаротерапія (терапія з використанням фітотерапевтичного пару), гірудотерапія (лікування медичними п'явками), озонотерапія (введення медичного озону внутрішньовенно), фітотерапія (лікування за допомогою лікарських рослин), сучасна апаратна косметологія, пресотерапія та багато інших оздоровчих процедур. У "Квітці полонини" працює одне з найкращих в Україні ванних відділень, де застосовуються сучасні фізіотерапевтичні апарати, які доступні на сьогоднішній день (Офіційний веб-сайт санаторію «Квітка Полонини», 2023).

2. Санаторій «Кришталеве Джерело».

Санаторій знаходиться недалеко від станції Свалява, оточений тінистим парком, поруч протікає гірська річка.

За даними з офіційного сайт закладу, тут надаються наступні медичні процедури, які входять у вартість путівки:

- ❖ мінеральні вуглекислі ванни;
- ❖ фізіотерапевтичні процедури (дарсонваль, інгаляції);
- ❖ фітотерапія;
- ❖ кисневі пінки;
- ❖ гідролазерний душ;
- ❖ мікроклізми на цілющих травах;
- ❖ питні курси мінеральних вод (<http://surl.li/hivsk> 2023).

На офіційному сайті закладу до послуг споживачів, крім відвідування басейну і спортзалу, пропонуються: фінська сауна, римська лазня, більярд, теніс, прокат велосипедів. Туристичне бюро

«Кришталевого джерела» організовує захоплюючі автобусні екскурсії по регіону. Їдальня санаторію може одночасно вмістити до 180 осіб. Усі страви готуються з використанням натуральних і високоякісних продуктів, що також посилює ефективність лікувальних процедур і допомагає людям, що мають проблеми з обміном речовин і ожирінням (<http://surl.li/hivsk> 2023).

Отже, Свалявські мінеральні води - це вуглекислі холодні борні середньомінералізовані гідрокарбонатні натрієві мінеральні води. Ці води мають багатий склад мінералів і корисних речовин, що робить їх популярними серед туристів і медичних спеціалістів. У Свалявському районі знаходиться 7 лікувально-оздоровчих закладів: Санаторії «Сонячна Долина» «Сонячне Закарпаття» «Поляна» «Квітка Полонини» «Кришталеве джерело» «Сонячний» та рекреаційно-лікувальний комплекс «Solva Resort & SPA» (Г. Щука, 2023), де пацієнти можуть отримати лікування і відновити своє здоров'я, користуючись Свалявськими мінеральними водами.

2.2. Сучасний стан використання туристичного потенціалу Шаянської мінеральної води

Коротка історія початку рекреаційного використання Шаянських мінеральних вод

Історія шаянських вод прямо пов'язана з відомою історією Марамарошу, м. Хуст та Хустським замком, який охороняв так званий "соляний шлях" ще з 892 р.. Перші писемні згадки про шаянські води з'явилися в 1753 р.. Хоча мінеральні води цього регіону були відомі з давніх-давен, їх історія широко згадується в монографії І. Сіладі (1876 р.). Мінеральні джерела на південно-східних околицях селища Вишково, колишнього "коронного міста" за 20 км від Хуста, згадуються починаючи з 1753 року у працях В.Е. Мюллера, Л. Платіні, д-ра Ленгосека та Б. Тогнію.

Ці джерела відомі як "Nyulas", "Kovacs", "Visk-vagegyi furdo" і "Joros forras". Відомо, що в 1818 році на основі цих вуглекислих гідрокарбонатних залізистих мінеральних вод була заснована одна з найстаріших і відомих купалень Мармароської області - "Замкова Купіль", розташована під горою Замкова (г. Варгедь, 991 м). Лікування у цьому закладі рекомендувалося при малокрів'ї, жіночих захворюваннях та шлункових катарах. Цей заклад описується в книзі І. Болемана (1887 р.), де наводяться рекомендації щодо використання "Шаянської" мінеральної води в лікувальних цілях. Під час Австро-Угорської імперії "Шаянська" вода постійно постачалась до імператорського двору і користувалась популярністю у Відні і Будапешті (<http://surl.li/hivpo> 2023).

Розлив мінеральної води розпочався у 1979 р., припинявся і був відновлений у 1986 р. Починаючи з 2011 р. була додана нова лінія розливу, відбулося оновлення технологій, розширення асортименту, що дозволило ТОВ "ВАП "Шаяни" постачати продукції до країн Європейського Союзу, Молдови та росії (<http://surl.li/hivtq> 2023).

Мінеральні води села Шаян

Місто-курорт Шаян знаходиться в 15 км від залізничної станції Хуст і в 60 км від Мукачева. Курорт розташований на лівому березі р. Тиса, поблизу гори Великий Шаян, яка разом із горами Середній і Малий Шаян оточує курортну зону, залишаючи східний напрямок відкритим. Це створює специфічний місцевий мікроклімат з м'якою погодою майже без вітру. Тут тривала весна, нев'яле літо, тепла осінь і м'яка зима (<http://surl.li/hivtz> 2023).

Курорт Шаян має значні родовища вуглекислих мінеральних вод, такі як Шаянське, Велятинське та Нарцис. Вода з родовища Шаянського джерела, що має дві свердловини - № 4 і № 242, є гідрокарбонатно-натрієвою кремнієвою мінеральною водою з різною мінералізацією. Ця вода подібна до Віші та використовується як для пиття, так і для

зовнішнього застосування у ваннах і гідротерапії. Мінеральні води з цих джерел відрізняються прекрасним смаком, прозорістю, відсутністю запаху, легкою солоністю і виділенням вуглекислого газу. Вони мають стабільний хімічний склад та фізико-хімічні властивості (беруться з глибини свердловини, яка становить 180 метрів, тому вплив тектонічних процесів на склад води незначний), а також мають температуру 11-15 °С. Мінеральну воду зі свердловини № 242 можна придбати в аптечних мережах та деяких торгових закладах України під назвами "Шаянська" та "Заповітна" (<http://surl.li/hivtz> 2023).

На курорті Шаян наявні численні джерела лікувальних мінеральних вод, які є основним фактором для лікування. Ці води містять різні макро- та мікроелементи, зокрема залізо, бор і фтор. Зокрема, одне з джерел - вуглекисла холодна мало мінералізована крем'яниста гідрокарбонатно-натрієва мінеральна вода під назвою "Шаянська". Ця вода має схожу концентрацію гідрокарбонатів з такими відомими мінеральними водами, як "Боржомі", "Єсентуки" і "Нарзан", але вона відноситься до Ділежанського типу через присутність мета кремнієвої кислоти в її складі. Ці мінеральні води мають адаптогені та радіопротекторні властивості, що сприяють захисту організму від різних негативних факторів, таких як біологічні, хімічні та фізичні впливи (<http://surl.li/hivuc> 2023).

Мінеральний склад Шаянської мінеральної води: гідро-карбонати – 1500-3000 мг / дм³, хлориди – 120-350 мг / дм³, сульфати – не більше 150 мг / дм³, кальцій – 80-90 мг / дм³, магній – не більше 100 мг / дм³, натрій + калій – 500-1300 мг / дм³, кремнієва кислота – 50-150 мг / дм³ (<http://surl.li/hivue> 2023).

Домінуючим лікувальним закладом на курорті Шаян безумовно є ДП "Санаторій Шаян" ЗАТ "Укрпрофоздоровниця", окрім нього на території курорту розташовано 12 об'єктів рекреації приватної форми власності. Ліцензію на лікування також мають санаторій "Вісак" та Медичний

реабілітаційний центр МВС України «Шаян». Загальна місткість закладів курортного лікування складає близько 900 місць. На курорті Шаян за наявності зазначеної кількості ліжко-місць, можуть протягом року отримати санаторно-курортне лікування до 15 тис. осіб (Монастирський В.Р., Ганич Н.М., Гатяляк О.М., 2023).

Санаторій «Шаян»

Історія курорту Шаян починалася з ДП «Санаторій «Шаян» ПрАТ «Укрпрофоздоровниця», який функціонує з 1957р. Санаторій має вищу акредитаційну категорію МОЗ України. Ліжковий фонд – 200 місць. В санаторії наявні загальнотерапевтичне відділення на 170 ліжок та відділення реабілітації хворих на цукровий діабет на 30 ліжок. До складу санаторію входять: два спальних корпуси, лікувально-діагностичний корпус, бювет мінеральних вод, їдальня, господарські будівлі. На території санаторію є лісопаркова зона, спортивні площадки, в тому числі з тренажерами для механотерапії. Санаторій має власний бювет мінеральних вод, а також артезіанську скважину, яка забезпечує цілодобовим водопостачанням (<http://surl.li/hivuk> 2023).

Алгоритм перебування пацієнтів і відпочиваючих в санаторії розроблений згідно вимог науки курортології. Лікувально-охоронний режим, дієтичне харчування, лікувально-профілактичні процедури, доцільні розваги повинні максимально відновити якість життя пацієнтів санаторію. Але побудова єдино правильного алгоритму оздоровлення є індивідуальною для кожного пацієнта і є обов'язком лікарського персоналу санаторію (<http://surl.li/hivuk> 2023).

Лікувально-діагностичний корпус санаторію може приймати до 500 пацієнтів щодня, зокрема пацієнтів, які проживають в інших готелях на курорті. Основним лікувальним фактором в санаторії є дві мінеральні води з родовища Шаян: "Шаян-242" і "Шаян-4". Мінеральна вода "Шаян-242" є вуглекислою, кремнистою, малою мінералізацією, гідрокарбонатно-

натрієвою, слабокислою і холодною. Загальна мінералізація становить 3,06 г/л, а температура - 17 °С. Цю мінеральну воду можна придбати під марками "Шаянська" та "Заповітна" на території України. Мінеральна вода "Шаян-4" є вуглекислою, гідрокарбонатно-кальцієво-натрієво-магнієвою, кремнистою, середньою мінералізацією, слабокислою і холодною. Загальна мінералізація становить 5,2 г/л, а температура - 16 °С. Ця мінеральна вода не продається масово через втрату своїх властивостей поза підземними джерелами протягом кількох годин. Обидві мінеральні води мають лікувальні властивості при вживанні у вигляді питної води. Вони мають здатність розчиняти слиз, який покриває слизову оболонку шлунково-кишкового тракту, спричиняють протизапальну дію, стимулюють утворення та виділення жовчі, зменшують гідростатичний тиск у 12-перстній кишці, поліпшують відтік панкреатичного соку та стимулюють рухи кишківника. Зменшення гідростатичного тиску в паренхіматозних органах, зокрема в печінці та підшлунковій залозі, сприяє покращенню їх функціонування. Шаянські мінеральні води також мають здатність олузнювати внутрішнє середовище організму і є придатними для патогенетичного лікування всіх форм ацидозу (<http://surl.li/hivup> 2023).

Наявність кремнію та магнію забезпечує їх сечогінний ефект. Метакремнієва кислота є одним з найефективніших природних адаптогенів. Тому і показання до використання шаянських мінеральних вод досить широкі (Див. Додаток Й).

Мінеральна вода, як і кожний лікарський засіб має побічні дії, ускладнення та протипоказання до прийому. Але, стверджують лікарі санаторію, враховуючи малу мінералізацію шаянських мінеральних вод, порівняно невелику кількість натрію, наявність сечогінного ефекту, можна нехтувати тим водним навантаженням, яке формує протипоказання до прийому мінеральних вод при серцево-судинних захворюваннях та захворюваннях нирок. Тобто протипокази до лікування в санаторії звужені,

в порівнянні з багатьма іншими аналогічними бальнео-кліматичними лікувальними закладами (<http://surl.li/hivup> 2023).

Використання природних лікувальних факторів в санаторії гармонійно доповнюється іншими методами лікування та оздоровлення. До послуг відпочиваючих:

1. Відділення лікувальних ванн (14 ванн). У санаторії доступні різноманітні види лікувальних ванн, такі як трав'яні ванни, ванни з морською сіллю та ароматичні ванни. Проте найціннішими з них є ванни з використанням мінеральної води №242. Ці ванни мають високу концентрацію вуглекислоти та збалансований спектр інших мінеральних речовин, що забезпечує їм адаптогенні, коронаролітичні та бронхолітичні властивості. Крім того, вони сприяють покращенню периферичної мікроциркуляції та венозного тонусу.

2. Відділення озокеритолікування, яке має 12 кушеток, використовує методи теплового лікування через аплікацію озокериту. Ці методи сприяють місцевому протизапальному, антисептичному та антиспазматичному впливу на уражені ділянки організму.

3. Відділення апаратної фізіотерапії надає всі основні методи технологій апаратної фізіотерапії, такі як ампліпульс, діадинамотерапія, магнітотерапія, ультрафіолетове лікування, лазеротерапія, гальванізація та електрофорез, дарсонвалізація, ультразвукова терапія та ультрафонофорез.

4. В кабінеті підводного витягу хребта використовується ефективний метод для лікування та профілактики захворювань хребта.

5. Кабінет гідрофотомагнітотерапії обладнаний гідрофотомагнітною вихідною ванною "Купава", яка є ефективною при лікуванні сексуальних розладів, статевої слабості, захворювань опорно-рухового апарату, невротичних та ангіопатичних нижніх кінцівок. Кабінет гідромасажу

6. Клініко-біохімічна лабораторія

7. Кабінет ручного масажу та ЛФК
8. Пневмопресотерапія, лімфодренаж та кріосауна
9. «Соляна кімната»
10. Інгаляторій та аромотерапія
11. Кабінет механотерапії стоп (<http://surl.li/hivup> 2023).

Другим лікувально-оздоровчим закладом на території курорту Шаян є *Медичний реабілітаційний центр «Шаян» МВС України*

Санаторій МРЦ МВС «Шаян» спеціалізується на оздоровленні хворих із захворюваннями гастроентерологічного та урологічного профілів.

В закладі використовуються наступні методи лікування: магнітотерапія, діадинамотерапія, електрофорез, пресотерапія, підводний душ-масаж, киснево-синглетні фіто-коктейлі, гідромасажна ванна з арома-маслами, масаж, інгаляції, тубус кварцовий, міостимуляція м'язів, вакуумний масаж, ультразвукова терапія, пелоїдотерапія, озокериту-парафінотерапія, дарсонвалізація, гідрокolonотерапія, мінеральні ванни, озонотерапія (Закарпаття – санаторії та туризм. 2021).

Серед лікувально-оздоровчих закладів, які були відкриті останніми роками – *санаторій «Карпатія»*, особливості якого полягають у використанні двох мінеральних вод – кремниста гідрокарбонатно-натрієва мінеральна вода «Шаянська №242» і «Шаянська №4». Заклад має відкритий плавальний басейн, соляну кімнату (галокамера) (Закарпаття – санаторії та туризм. 2021; 86 с.).

Санаторій "Карпатія" має сучасну лікувальну базу з багатьма процедурами та власним б'юветом. Заклад приймає на лікування дорослих та дітей від 2 років, і лікує хвороби шлунково-кишкового тракту, жовчовивідних шляхів, обміну речовин, органів дихання та опорно-рухового апарату. Тут також надаються Спа-процедури, косметологічні процедури та оздоровчі програми для тих, хто бажає поліпшити своє

самопочуття та зовнішній вигляд. Вартість санаторно-курортної путівки включає комплекс процедур для ефективного оздоровлення, але гості також можуть проживати в "Карпаті" як у готелі та вибирати процедури за власним бажанням (за погодженням з головним лікарем).

На території санаторію є паркінг, ставок для риболовлі, тенісний корт, літній басейн, дитячий майданчик та спортзал (<http://surl.li/hivva> 2023).

Методи лікування, які використовуються в закладі: водолікування: мінеральні води «Шаянські», ванни мінеральні, фіто- та арома-ванни, перлинна та гідромасажна ванна, підводний ручний душ-масаж, гідроозонотерапія, душ циркулярний та висхідний, гідрокolonотерапія, мікроклізми, термальні басейни. Фізіотерапія: солетерапія (соляна кімната), дарсонваліація, магнітотерапія, діодинамотерапія, ультразвук, ампліпульстерапія, інгаляції, тубус кварцевий, озокерит, пелоїдотерапія (грязелікування), аромотерапія. Масажі: загальний, місцевий, антицелюлітний, антистрес, арома, стоун. Баня, інфрачервона сауна та апітерапія (<http://surl.li/hivva> 2023).

На основі цих методів розроблено кілька лікувально-оздоровчих програм:

- для органів травлення – спрямовані на вирішення проблем зі шлунково-кишковим трактом, печінкою, жовчовивідними шляхами та іншими.

- для опорно-рухового апарату – сприяють поліпшенню стану спини та суглобів.

- для органів дихання – лікування бронхітів, астми, ларингітів та зменшення частоти застудних захворювань.

- для лікування інтоксикацій та алергій.

- для підтримки ендокринної системи.

- для реабілітації після коронавірусу.

Отже, в санаторії "Карпатія" можна одночасно лікувати суглоби, шлунок, органи дихання та інші (<http://surl.li/hivva> 2023).

Отже, Шаянські мінеральні води - це вуглекислі гідрокарбонатно-натрієві кремнієві мінеральні води з різною мінералізацією. В Шаянській рекреаційно-лікувальній зоні розташовано 4 лікувально-оздоровчі заклади: санаторії «Шаян», «Карпатія», «Вісак» та МРЦ «Шаян», що пропонують можливості лікування шлунково-кишкового тракту, та відпочинку з використанням Шаянських мінеральних вод.

2.3. Сучасний стан використання туристичного потенціалу Рахівської мінеральної води

Рахівський район розташований у гірській природній зоні, її східній частині, характеризується крім типової для цього ландшафту нестачі по азоту, фосфору, калію та кальцію, вираженою нестачею і таких елементів як йод, бром, кобальт, нікель, фтор і меншій мірі міді та молібдену (грунт, харчові раціони, питна вода), є рідко заселеним районом, займає перше місце за кількістю водопроявів. Всього в цьому районі виявлено 149 водних джерел, включаючи 38 свердловин і 104 джерела, головними з яких є 9 родовищ: Рахівське, Гірсько-Тисянське, Кобилецько-Полянське, Попитник, Богданське, Говерлянське, Білинське, Косівське і Кваснівецьке (Рахівська РДА, 2019).

Найбільш характерним для мінеральних вод цього району є вміст миш'яку. На Закарпатті виходи миш'яковистих вод співпадають з миш'яковміщуючими проявами руди. Мінеральні води, які представлені в районі, можна розділити на дві основні групи. Перша група – гідрокарбонатно-хлоридні натрієві води, які мають велику кількість вуглекислоти, а також домішки сірководню. Вони також характеризуються високим вмістом миш'яку, брому, амонію, і практично всі води з миш'яком є залізистими. Друга група – вуглекислі маломінералізовані

гідрокарбонатні натрієво-кальцієві, магнієві мінеральні води, відомі як нарзани. Більшість з них також є залізистими (Рахівська РДА, 2019).

Основним напрямком розвитку в курортно-рекреаційній зоні Рахівського району є використання миш'яковистих вод як питної води для лікування гастроентерологічних, гематологічних та ендокринних захворювань (Киртич Л.П., Лемко І.С., Гайсак М.О., 2000).

Санаторій «Гірська Тиса» розташований у с. Кваси розташоване у і славиться унікальністю цілющих джерел: аналогічні води з високим вмістом миш'яку зустрічаються лише на курорті Ля-Бурбуль у Франції, в Німеччині, на Камчатці та острові Сахалін. У 19 ст. тут діяла водолікарня та два пансіонати: Розенталь I і Розенталь II. Купальні Розенталя мали 10 кабінетів з двома ваннами кожний. Щороку вони приймали від 2 до 3 тисяч людей, в тому числі заможні родини з Німеччини та Австрії. Основними пацієнтами були люди, які шукали полегшення від ревматизму та запалення суглобів. Згодом водолікарню Розенталів націоналізувала чехословацька влада. Державна купальня функціонувала для гостей з Чехії, Словаччини, Галичини, Молдови та Польщі до 1939 року (<http://surl.li/hivvp> 2023).

Після занепаду мінеральних купалень у Квасах наприкінці 30-х та протягом 40-х років, відновлення водолікування на Рахівщині почалося на початку 50-х років. В 1958 р. в Квасах було відкрито пансіонат "Гірська Тиса", спочатку як спеціалізовану установу для відновлювальної програми льотчиків-космонавтів СРСР та працівників атомних електростанцій, потім заклад передали Закарпатській раді курортів, і у 1977 р. він був перетворений на санаторій для оздоровлення хворих з проблемами опорно-рухового апарату та периферійної нервової системи (<http://surl.li/hivvp> 2023).

В санаторії "Гірська Тиса" активно використовуються передові медичні технології та сучасне обладнання, що дозволяє ефективно

здійснювати оздоровлення периферичної нервової системи та опорно-рухового апарату. У комплексі фізіотерапії санаторію працює 15 ванн, зокрема 4 сучасні гідромасажні ванни та 1 перлинна ванна з підводним гідромасажем. Також в санаторії є широкий асортимент апаратів, що поліпшують функціонування опорно-рухового апарату, нервової системи, легень, нормалізують кровообіг та використовуються для косметологічних процедур (<http://surl.li/hivvp> 2023) .

Одним з головних факторів лікування в санаторії є унікальна мінеральна вода з Гірськотисянського родовища, яка видобувається з власної артезіанської свердловини. Основний ефект дії цієї мінеральної води пов'язаний з активізацією м'язової та психічної активності, регулюванням енергетичного обміну в клітинах організму. У помірних дозах миш'як, який міститься в цій воді, підвищує захисні властивості організму, тонізує його, покращує травлення, стимулює виділення шлункового соку, підвищує рівень гемоглобіну та кількість еритроцитів у крові, а також позитивно впливає на самопочуття. Ця мінеральна вода особливо ефективна для ванн, які використовуються для лікування захворювань опорно-рухового апарату, ендокринної та периферичної нервової системи, а також обміну речовин. Дія мінеральних ванн сприяє розвитку нейрорефлекторних процесів, регулює гормональний фон, активізує обмін речовин в тканинах та зменшує інтенсивність запальних і алергічних проявів. Крім миш'яку, бальнеологічний комплекс цієї мінеральної води містить корисні мікроелементи, гази і солі, які позитивно впливають на місцеві нервові, рефлекторні і нейрогуморальні процеси. Ця вода, яка має слабку вуглекислотність, міш'яковистість, хлоридно-гідрокарбонатно-кальцієво-натрієвий склад і низьку мінералізацію з підвищеним вмістом метаборної кислоти, є унікальною в Україні (<http://surl.li/hivvp> 2023) .

У «Гірській Тисі» для санаторно-курортного лікування широко застосовуються комплексні методи, що включають бальнеологічні, фізіо- та фітотерапевтичні процедури, а також використання природних оздоровчих ресурсів. Також, в санаторії проводять бальнеотерапевтичні процедури, такі як:

- миш'яковисті ванни
- підводний душ – масаж
- перлинні ванни (<http://surl.li/hivvp> 2023) .

Отже, Рахівські мінеральні води поділяються на дві групи: гідрокарбонатно-хлоридні натрієві миш'яковисті води, та вуглекислі маломінералізовані гідрокарбонатні натрієво-кальцієві, магнієві мінеральні води. В цьому регіоні знаходиться один санаторний заклад – «Гірська Тиса», що надає послуги лікування захворювань опорно-рухового апарату, ендокринної та периферичної нервової системи, а також обміну речовин.

Узагальнюючи, на сьогоднішній день туристичний потенціал мінеральних вод Свалявського, Шаянського та Рахівського регіону використовується не повністю, але регіон вже має певний рівень розвитку туризму на основі цього природного ресурсу в галузі оздоровлення та бальнеології в санаторно-курортних закладах. Вони спеціалізуються на використанні мінеральних вод в цілях покращення стану здоров'я шляхом внутрішнього та зовнішнього приймання за допомогою передових технологій та сучасного обладнання.

РОЗДІЛ 3

Проблеми та перспективи використання мінеральних вод для розвитку туризму в Закарпатті

Закарпаття є регіоном, багатим на природні ресурси, зокрема на мінеральні води. Якщо проаналізувати ступінь використання родовищ, виявляється, що підприємствами витрачено лише п'яту частину наявних запасів (див. рис. 3.1). З одного боку, це вказує на наявний потенціал, з іншого – 4 родовища (Нижнесолотвинське, Синякське, Велятинське та Голубинське) вибрані більше, ніж на половину. До того ж, окремі родовища (наприклад, Свалявське) мають незначний запас, і хоча експлуатуються менше, швидше бідніють (Г.Щука (б), 2023).

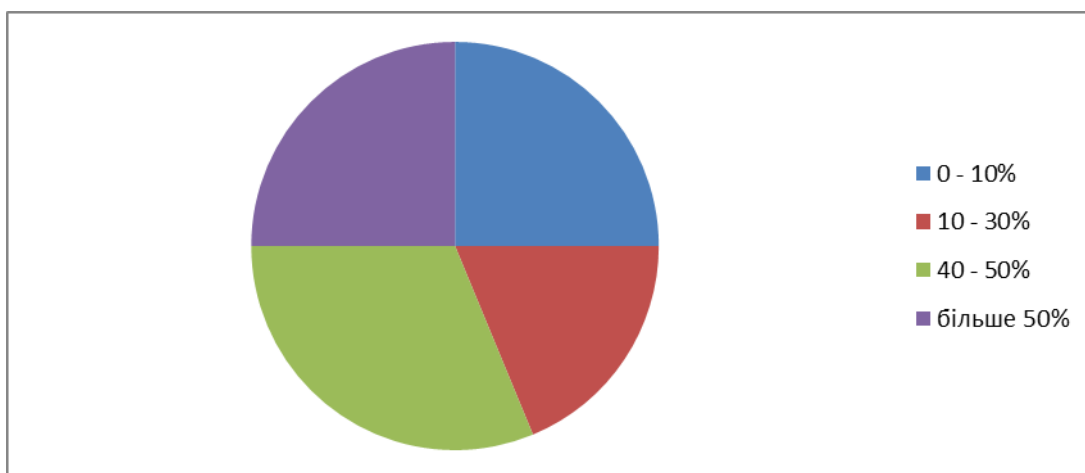

Рис. 3.1. Рівень використання родовищ мінеральних вод Закарпаття

Джерело: Щука Г.П. (б), 2023

Мінеральні води мають різні лікувальні властивості, це впливає на визначення медичної спеціалізації санаторію.

Інформація на офіційних сайтах санаторно-курортних закладів свідчить, що всі вони є багатoproфільними. Більшість закладів має більше двох спеціалізацій. Якщо не брати до уваги дитячі санаторії, то найбільша пропозиція лікувальних послуг стосується захворювань органів травлення; дещо менше – сечостатевої, ендокринної та опорно-рухової систем (рис. 3.2) (Г.Щука, 2023).

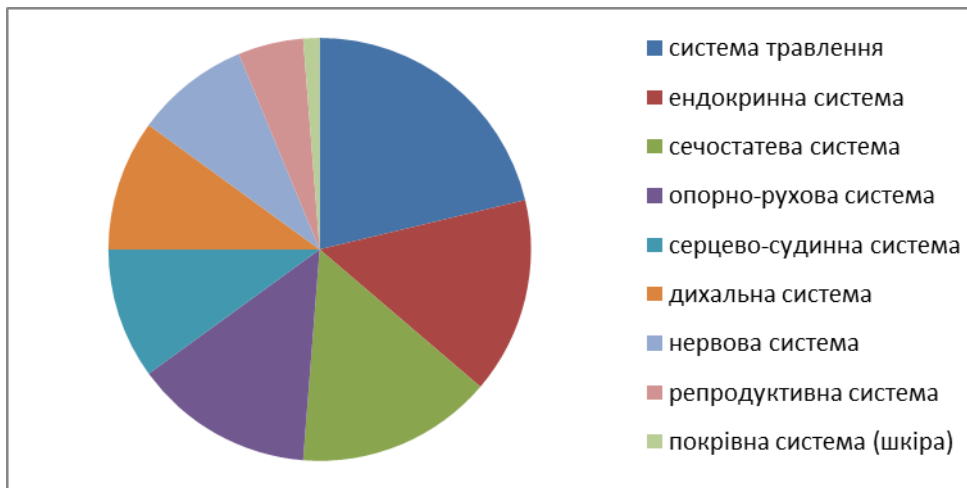

Рис. 1. Спеціалізація лікувально-оздоровчих закладів Закарпаття

Джерело: Г. Щука, 2023.

Розглянемо більш детально. Свалявська мінеральна вода відома своїми лікувальними властивостями та використовується для профілактики та лікування різноманітних захворювань. У Сваляві та околицях розташовано кілька бальнеологічних закладів, де можна отримати процедури з використанням цієї мінеральної води:

1. Solva Resort & SPA
2. Санаторій «Сонячне Закарпаття»
3. Санаторій «Поляна»
4. Санаторій «Сонячна Долина»
5. Санаторій «Квітка Полонини»

Ці заклади пропонують різноманітні бальнеологічні процедури, такі як ванни, душі, гідромасаж, лікувальні питні курси та інші, що базуються на використанні мінеральних вод Свалявських джерел. Завод з розливу мінеральних вод знаходиться в селищі Поляна.

Рівень використання мінеральних вод у сфері туризму Закарпаття та проблеми, які в зв'язку з цим виникають, визначаємо на основі аналізу офіційних веб-сайтів лікувально-оздоровчих закладів Свалявської, Шаянської та Рахівської лікувально-оздоровчих зон.

Розгляньмо та порівняймо пропозиції цих закладів (Див. Додаток К).

Санаторії «Сонячне Закарпаття» та «Сонячна Долина», а також готель «Solva Resort & SPA» по даним з їх офіційних веб-сайтів, використовують однакову мінеральну воду за складом – «Полянну Квасову». Ці заклади описують її склад та дію на організм подібно, проте, на офіційному сайті санаторію «Сонячне Закарпаття» інформація про вплив мінеральної води подана найбільш детально. Наявна повна інформація, при яких хворобах лікують даною мінеральною водою, але процедури, які застосовуються для лікування не представлено повністю, так само як і в санаторії «Сонячна Долина». Очевидно, що відсутність інформації негативно позначається на кількості споживачів закладу і не дозволяє в повній мірі реалізувати наявний потенціал.

На офіційній сторінці санаторію «Поляна» багато інформації знайти не вдалось. Склад води відсутній, вплив мінеральної води на організм та процедури, які вони пропонують, написані дуже коротко, тож, якщо хтось захоче відвідати якийсь санаторій, то навряд чи він обере саме цей, адже інформації недостатньо, а санаторіїв в Європі загалом, та в Закарпатті, зокрема, багато, а отже і конкуренція велика.

В санаторії «Квітка Полонини» використовують мінеральну воду, яка відрізняється від інших – «Лужанську – 4», «Лужанську – 7», а також «Полянну Квасову», склад води на офіційному веб-сайті відсутній, як і її дія на організм, проте послуги, які вони пропонують розписані детально.

На основі даної таблиці можна зробити висновки, що кожний заклад використовує різні води, а ті заклади, що використовують однакову воду, мають різні дані, розміщені на офіційних веб-сайтах. Яка з наданих інформацій є достовірною – встановити неможливо, навіть після спілкування з працівниками рецепції закладу, які надають інформаційну підтримку споживачам.

Не краща ситуація з використанням туристично-рекреаційного потенціалу мінеральних вод у лікувально-оздоровчих закладах Шаянської рекреаційної зони (Див. Додаток Л.).

Досліджені три лікувально-оздоровчі заклади (санаторій «Карпатія», МРЦ «Шаян», санаторій «Шаян»), які використовують різні за складом води, проте всі заклади мають детальний опис складу мінеральної води, а також її дії на організм. Проте, інформація про бальнеологічні послуги, які вони пропонують представлена дуже коротко, процедури не описані, а представлені тільки назвою (термальні ванни, спа-процедури, місцеві та загальні душі і т.д.). На офіційному веб-сайті санаторію «Вісак» будь яка інформація про мінеральні води відсутня.

Переглянувши дані цієї таблиці, можна зробити висновок, що кожен заклад використовує мінеральну воду, схожу за складом, інформація надається не суперечлива, але на певних веб-сайтах, інформація більш розгорнута ніж на інших.

Рахівські мінеральні води є досить популярним брендом в Україні, і використовуються в санаторії «Гірська Тиса». Розгляньмо та проаналізуємо інформацію на офіційному веб-сайті санаторію (Див. Додаток М.).

На офіційній сторінці санаторію «Гірська Тиса» інформація про склад води присутня, проте її назви нема. Розгорнуто надана інформація про вплив мінеральної води на організм, але дані про бальнеологічні процедури, що надає санаторій представлені в загальному (миш'яковисті мінеральні ванни, прийом питної води з Бішофітом). Є інформація про те, що з Рахівського родовища мінеральної води розливають природну, столову мінеральну воду «Рахівська».

Отже, в Рахові не настільки добре розвинуті послуги, що надаються на основі мінеральних вод. Насамперед, працює лише один лікувально-оздоровчий заклад, який не надає широкого спектру лікувальних послуг.

Зроблений аналіз закладів 3 районів дає можливість зробити наступні висновки:

Щоб покращити використання мінеральних вод у досліджених закладах потрібно врахувати наявні проблеми:

1. Інформація про типи та види вод, які використовуються, їхній вплив на організм, суперечлива, наприклад заклад Solva Resort & SPA, санаторій «Сонячна Долина» та санаторій «Сонячне Закарпаття» використовують однакову воду за складом, проте склад цієї води по різному описаний та дія на організм в загальному схожа, але не однакова, що є важливим для клієнта для отримання повної картини лікування. Наявність певних мінералів у складі води може мати позитивний вплив на здоров'я, допомагаючи у боротьбі з різними захворюваннями та покращенні роботи органів.

Заклади, які використовують мінеральну воду у своїх процедурах, повинні мати інформацію про склад води, щоб правильно визначити, які процедури можуть бути найбільш ефективними для покращення здоров'я та добробуту клієнтів. Крім того, інформація про склад мінеральної води також важлива для забезпечення безпеки та попередження можливих алергійних реакцій у клієнтів. Заклади повинні мати детальну інформацію про склад мінеральної води та публікувати її, щоб уникнути можливих ризиків для здоров'я клієнтів.

2. Кожен заклад дає ту кількість інформації і в такій кількості, як вважає за потрібне. Що не є зовсім правильним, через те, що споживач не отримує розгорнуту інформацію по його потребам, в деяких закладах (санаторій «Поляна», санаторій «Квітка Полонини») інформація про застосування відсутня, бальнеологічні послуги не розписані детально, а лише в загальному, наприклад не опис пропонуванних процедур, а внутрішнє та зовнішнє використання (санаторій «Сонячна Долина», санаторій «Поляна», санаторій «Шаян»). Не зважаючи на те, що у всіх

закладів є загальна інформація про вплив тієї чи іншої мінеральної води на організм людини (підвищення імунітету, покращення самопочуття, відпочинок), важливим є саме детальний опис, адже клієнт обиратиме заклад саме по потребам власного організму, в залежності від стану його здоров'я.

3. Відповідно до дослідження, можна стверджувати, що не у всіх оздоровчих закладів Закарпаття є власний офіційний веб-сайт (санаторій «Шаян»). Існує декілька причин, чому важливо, щоб кожен заклад мав свій офіційний сайт:

a) Підвищення довіри.

Сучасні споживачі звикли знаходити інформацію в Інтернеті, включаючи відгуки, рейтинги та інформацію про послуги. Наявність офіційного сайту допомагає підвищити довіру до закладу, показати своє професійне ставлення та надати відвідувачам інформацію про послуги та ціни.

b) Залучення нових клієнтів.

Офіційний сайт допомагає залучити нових клієнтів та розширити аудиторію закладу. Легкий доступ до всієї інформації про заклад привертає увагу нових клієнтів.

c) Покращення комунікації з клієнтами.

Власний веб-сайт є зручним засобом комунікації з клієнтами. На сайті можна розмістити контактну інформацію, форму зворотного зв'язку, FAQ-розділ та інші матеріали для спілкування з клієнтами та відповіді на їх запитання.

d) Підвищення конкурентоспроможності.

Наявність офіційного сайту дозволяє підвищити конкурентоспроможність закладу на ринку. Сучасні споживачі віддають перевагу тим закладам, які пропонують якісний сервіс та забезпечують легкий доступ до інформації.

4. Подібність послуг та велика конкуренція. Більшість (72%) працюючих лікувально-оздоровчих закладів Закарпаття мають майже однакові послуги, серед яких мінеральні ванни та душі, а також внутрішній прийом мінеральної води, що спричиняє конкуренцію між санаторіями. Що може привести до зниження якості за рахунок зниження цін та скорочення витрат на надання послуг, в результаті знижується якість медичного обслуговування та недостатньої уваги до деталей у медичному лікуванні.

5. Відсутність інновацій у 63% закладів. Без впровадження нових технологій та інновацій в лікувально-оздоровчих закладах, їх репутація та попит на них знижуватиметься. Важливо, щоб санаторії впроваджували інновації через збільшення власної конкурентоспроможності. Сучасні пацієнти мають високі очікування щодо якості, доступності та інноваційності медичних послуг. Відсутність інновацій у санаторіях може призвести до втрати пацієнтів, які шукають більш прогресивні та сучасні заклади.

Щоб проаналізувати проблеми і перспективи розвитку лікувально-оздоровчих закладів Закарпаття, для порівняння було проаналізовано досвід курортів у Нідерландах.

Нідерланди відомі своїм близьким розташуванням до моря. Країна це використовує в лікувально-оздоровчих цілях. Майже все південне узбережжя забудоване санаторіями, які були засновані ще в давнину.

Курорт Заутланде – типовий пляжний курорт, який окрім розважального та пляжного відпочинку пропонує своїм відвідувачам різноманітні СПА-процедури та лікувально-оздоровчі програми з використанням дарів моря (<https://zoutelande.info/en/zoutelande.php> 2023).

Заутланде – це затишне село на красивому півострові Walcheren в провінції Зеландія. Даний курорт в 2013 році був визнаний громадськістю найкращим курортом Нідерландів. Більше того, це єдиний південний пляж

піщаний пляж з широкими дюнами у Нідерландах, тому його ще називають «Рив'єрою Зеландії» (<https://zoutelande.info/en/zoutelande.php> 2023).

Крім морських курортів в Нідерландах є також і термальні курорти, найпопулярнішим з яких вважається курорт Thermae. Знаходиться він поряд з містом Фалькенбург, і має в своєму розпорядженні безліч басейнів з мінеральною водою, а також декілька гарячих джерел з насиченою мінералами та корисними елементами водою. Крім того, місцевий СПА-центр пропонує різні косметичні процедури, направлені на омолодження та загальне укріплення організму (<http://surl.li/hivvy> 2023).

Курорт Thermae 2000 побудований на вершині трьох водних джерел. Цілюща вода з цих джерел була ізольована від метеорологічного циклу протягом 40 000 років і, отже, не піддавалася впливу будь-яких забруднень. Вода Thermae 2000 викачується з глибини 381 метр і надходить із підземного озера, яке тягнеться від старих вулканічних районів у Німеччині. Наскільки відомо, це єдина проточна вода в світі, яка не містить радіоактивності цезію, тому німецька влада дала їй назву «Ursprünglich Rein» (споконвічно чиста). Мінеральна вода надходить із джерел глибиною 80 метрів, з тих самих шарів, що й джерела SPA, чистота яких пропагується роками; має комфортну температуру 32°C. Численні джакузі та підводні струмені в басейнах пропонують додаткове розслаблення для шиї, плечей і спини (<http://surl.li/hivvy> 2023).

Порівнюючи сайти санаторіїв Закарпаття та Нідерландів, можна зробити висновок, що в Закарпатті більшу увагу приділяють саме лікуванню та оздоровленню за рахунок мінеральної води. Адже переглянувши веб-сайти курортів та санаторіїв Нідерландів, змушені констатувати, що нідерландці роблять більший акцент на релаксацію, відпочинок, ніж на лікування. Можливо, це пов'язано зі способом життя та менталітетом місцевих жителів.

Так само, на сайті санаторіїв відсутня інформація про склад води, ступінь її мінералізації тощо, тільки те, що вона надзвичайно чиста та тепла. Якщо провести однакову розмову з корінним голландцем та корінним закарпатцем, можна зрозуміти, що в Закарпатті люди знають досить багато про цілющі властивості мінеральної води, та де вона знаходиться в нашій області, а ось нідерландці не знають ні де вона знаходиться, ні які цілющі властивості, тільки те, що вона достатньо тепла та гарно розслабляє. Можливо, це пов'язано з подіями, які стались в Україні (трагедія в Чорнобилі 1986 р.), а також вагомою причиною є те, що українці багато працювали та працюють, і час від часу їм потрібне оздоровлення чи лікування.

Отже, можна зробити висновок, що в Закарпатті лікувально-оздоровчі заклади більш розвинені в плані використання мінеральної води, ніж аналогічні заклади в Нідерландах.

Аналіз відгуків туристів у досліджуваних лікувально-оздоровчих закладах Закарпаття, залишених у 2022 р., показав, що ніхто з гостей на якість мінеральної води чи бальнеологічних процедур не скаржився. Тому ми можемо говорити лише про ті проблеми, які характерні для вітчизняного лікувально-оздоровчого туризму в цілому, і повинні вирішуватися на різних рівнях:

1. На рівні закладу:

- Контроль якості води: заклади мають здійснювати контроль якості мінеральної води згідно з вимогами санітарних норм та стандартів, це є надважливим, адже мінеральні води в закладах використовуються для питного призначення, тому контроль якості є важливим та необхідним заходом для забезпечення безпечного та здорового вживання води;
- Організація правильного транспортування та зберігання води, щоб уникнути її забруднення або втрату корисних властивостей, такі як

температура зберігання, вологість і тд. Це потрібно щоб підтримувати якість мінеральної води для збереження її корисних властивостей;

- Розвиток інфраструктури для використання мінеральних вод (обладнання, ремонт, басейни). Це впливає на залучення нових клієнтів, повернення старих та створення комфортних умов для рекреації та оздоровлення клієнтів;

- Підвищення довіри, що відбувається шляхом бездоганного сервісу, створення комфортних умов проживання для споживачів, надання клієнтам повної інформації та доказом безпеки для здоров'я клієнтів;

- Популяризація мінеральних вод шляхом рекламних кампаній та інформаційних заходів, для залучення нових потенційних споживачів, підвищення свідомості про мінеральні води серед широкої аудиторії та стимулювання попиту на цей продукт.

2. На рівні інфраструктури:

- Розвиток інфраструктури для видобутку та переробки мінеральних вод (створення лабораторій для аналізу якості води, будівництво спеціалізованих підприємств), що допомагає збільшувати масштаби виробництва мінеральних вод, раціонально використовувати природні ресурси та підвищити якість видобутку та використання мінеральної води;

- Покращення якості мінеральних вод шляхом впровадження нових технологій та обладнань для очищення води від шкідливих домішок та забруднень, що може служити також зменшенню втрат мінеральної води, збільшенню довіри клієнтів та уникнення ризиків для їх безпеки;

- Реконструкція та модернізація мінеральних джерел, що допомагає зберегти та підтримувати природні ресурси, а також контроль за видобутком мінеральної води та оновлення технологій, що дозволяють ефективніше використовувати ресурси та запобігти надмірному видобутку.

3. На рівні МОЗ:

- Регулювання якості мінеральних вод, встановлення стандартів якості та санітарних норм, введення обов'язкових аналізів якості води, контроль якості на різних етапах виробництва, для забезпечення безпечного та ефективнішого лікування споживачів;

- Забезпечення контролю за використанням мінеральних вод у медичній практиці, створення реєстру води, регулювання мінерального складу води для різних застосувань, контроль за використанням води для медичних цілей. МОЗ України формує державний реєстр природної мінеральної води, до якого вносяться:

1. Номер та дата реєстрації;
2. Найменування / загальна назва природної мінеральної води;
3. Найменування виробника;
4. Назва родовища та/або номер джерела/свердловини;
5. Місцезнаходження джерела/свердловини та/або родовища (<https://cutt.ly/kwqj38Md> 2023).

4. На рівні МОН:

- Підготовка кваліфікованих кадрів, для надання якісних медичних послуг, що забезпечує високий рівень медичного обслуговування клієнтів у лікувально-оздоровчих закладах. Також кваліфіковані кадри дотримуються високих стандартів медичної етики та безпеки пацієнтів. Кваліфіковані працівники вміють правильно користуватись медичним обладнанням та інструментами, що дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси;

- Впровадження нових технологій у навчальні програми, що допомагає студентам засвоювати навички та компетенції, які потрібні на сучасному ринку праці;

- Розвиток освітніх програм з тематикою «Мінеральні води», що в результаті надасть студентам якісні знання та навички, пов'язані з виробництвом, якістю та медичними аспектами в даній темі.

Вирішення цих проблем на різних рівнях може позитивно вплинути на розвиток мінеральних вод як одного з важливих напрямів туризму в Закарпатті, забезпечити їх якість а також зберегти їх для майбутніх поколінь.

ВИСНОВКИ

Перед написанням даної кваліфікаційної роботи був поставлений ряд завдань, які потрібно було виконати для якісного написання кваліфікаційної роботи. Одним із завдань було проаналізувати використання мінеральних вод як туристичних ресурсів, завдяки якому було встановлено, що мінеральні води – це підземні та поверхневі, природні або штучні води, що містять велику кількість мінеральних чи органічних речовин, а також мають певні властивості. Вони поділяються за походженням, мінералізацією, лікувально-профілактичною дією, складом, наявністю газів, температурою тощо.

Визначено, що туристично-рекреаційний потенціал мінеральних вод визначається їхніми природними лікувальними властивостями та можливостями для оздоровлення, відпочинку та релаксації, привабливістю для відвідувачів і створенням спеціалізованих курортів та санаторіїв. Встановлено способи використання мінеральних вод в туризмі та рекреації, такі як мінеральні ванни, душі, басейни, гідромасаж, парафінотерапія, гідротерапія, вживання мінеральної води внутрішньо тощо.

Встановлено, що всі мінеральні води Закарпаття характеризуються високою мінералізацією, унікальним складом мінеральних речовин та терапевтичними властивостями, що забезпечують їм високу цінність для лікування та відпочинку.

Проаналізовано сучасний стан мінеральних вод 3 рекреаційних зон, серед яких Свалявська, Шаянська та Рахівська. В Свалявській зоні наявні мінеральні води «Поляна Квасова», «Поляна Купіль», «Лужанська-4» та

«Лужанська-7» їх розливають у пляшки під назвою «Маргіт» та «Луги». В районі працюють лікувально-оздоровчі заклади під назвою: санаторій «Кришталеве Джерело», санаторій «Поляна», санаторій «Квітка Полонини», санаторій «Сонячна Долина», рекреаційно-лікувальний комплекс «Solva Resort & SPA», ДП «Санаторій «Сонячне Закарпаття» ПрАТ «Укрпрофоздоровниця» та санаторій «Сонячний». Ці заклади надають наступні бальнеологічні послуги: мінеральні ванни з Бішофітом, мінеральні душі, очисні процедури, внутрішню бальнеотерапію (прийом мінеральної води всередину, полоскання та промивання носоглотки, кишечника, інгаляції).

В Шаянській зоні знаходяться мінеральні води «Шаян-242», «Шаян-4», які є вуглекисло-гідрокарбонатно-натрієвими середньої мінералізації. В регіоні працюють санаторій «Шаян», МРЦ МВС України «Шаян» та санаторій «Карпатія». В цих закладах надають бальнеотерапевтичні послуги на основі мінеральної води, такі як мінеральні ванни, гідроколонотерапія, фітобочка, підводний душ-масаж та різні спа-процедури.

Рахівська зона надає послуги на основі слабовуглекислої, миш'яковистої, малої мінералізації, хлоридно-гідрокарбонатно-кальцієво-натрієвої води з підвищеним вмістом метаборної кислоти, її найбільша цінність – наявність миш'яку. На основі даної мінеральної води діє тільки один санаторій «Гірська Тиса», який надає послуги, такі як миш'яковисті ванни та прийом питної води з Бішофітом.

Встановлено, що в працюючих лікувально-оздоровчих закладах Закарпаття є багато недоліків, які необхідно усунути, такі як: відсутність повної інформації про склад мінеральної води та її вплив на організм людини, відсутність різноманітних послуг на основі мінеральної води, та подібність наявних, велика конкуренція працюючих лікувально-оздоровчих закладів та відсутність інновацій.

Проте, розвиток послуг на основі мінеральних вод досліджуваних зон є дуже перспективним, адже вода є унікальною, у неї вже є впізнаваність, та постійні клієнти. Перспективними напрямками є покращення якості мінеральних вод шляхом впровадження нових технологій та обладнань, реконструкція та модернізація мінеральних джерел, що допоможе зберегти та підтримувати цей природний ресурс, регулювання якості мінеральних вод та розвиток інфраструктури для видобутку та переробки мінеральних вод, що допоможе збільшувати масштаби виробництва мінеральних вод та їх раціонального використання.

Виконане дослідження не претендує на остаточне розв'язання досліджуваних проблем. Перспективними напрямками вважаємо: вирішення поставлених проблем, що дасть перспективи мінеральним водам Закарпаття на розвиток та удосконалення в майбутньому, що дозволить лікувально-оздоровчому туризму Закарпаття вийти на новий рівень.

ПІДСУМКИ

Для якісного написання кваліфікаційної роботи ми поставили перед собою головну мету – дослідити туристично-рекреаційний потенціал мінеральних вод Закарпатської області. Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання:

- Проаналізувати теоретичні основи використання мінеральних вод як туристичних ресурсів;
- Визначити, яким є сучасний стан використання туристичного потенціалу мінеральних вод Закарпаття;
- Дослідити, які є проблеми використання мінеральних вод Закарпаття у сфері туризму;
- Встановити перспективи використання мінеральних вод Закарпаття у сфері туризму.

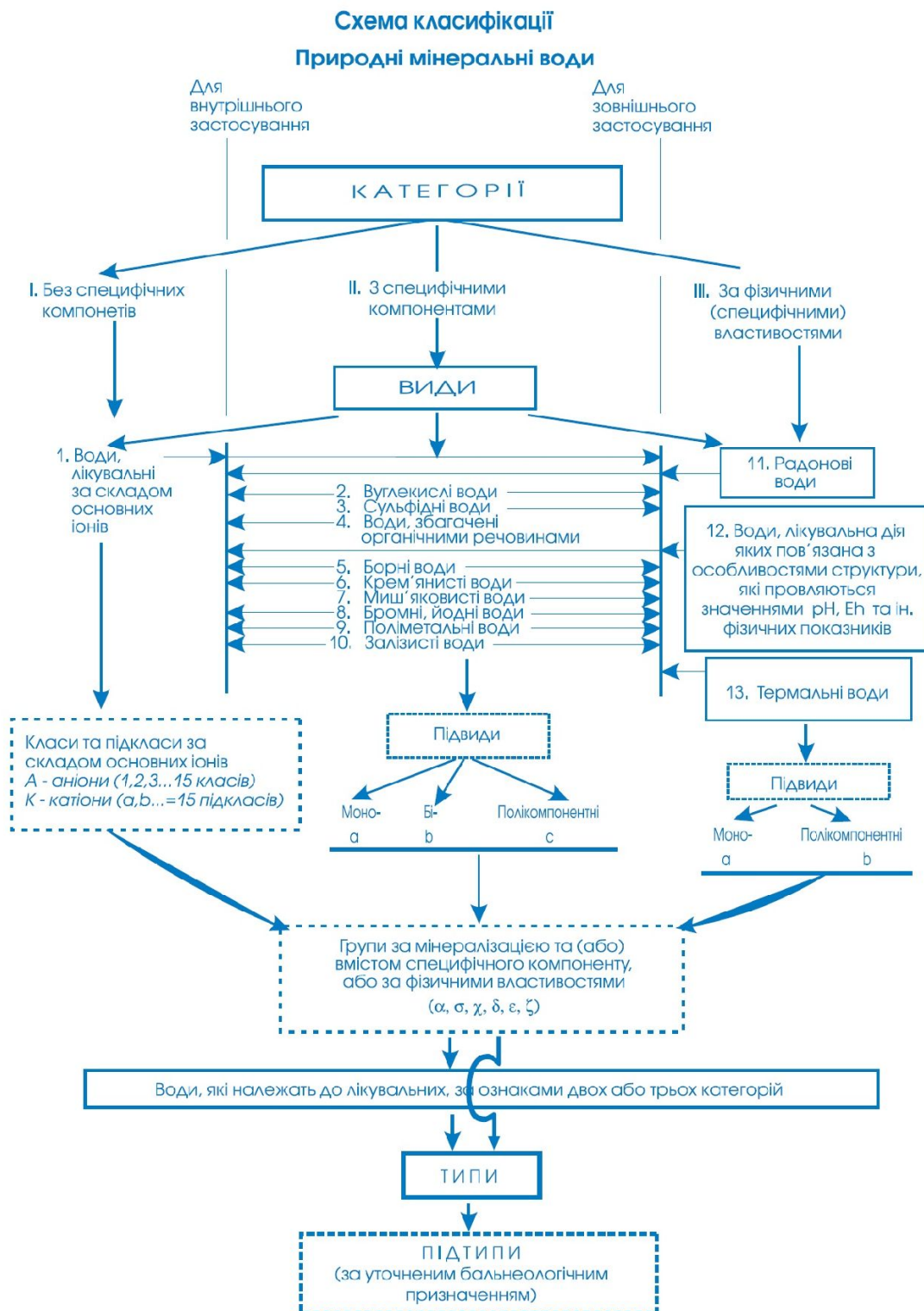
Для вирішення всіх поставлених завдань, ми використовували аналітичний, синтезуючий, аналогічний, порівняльний, узагальнюючий та систематизуючий методи дослідження.

В ході дослідження були виявлені наступні проблеми використання мінеральних вод у сфері туризму: велика конкуренція лікувально-оздоровчих закладів в області, відсутність великого обсягу інформації про мінеральні води, які використовують в закладах на їх офіційних веб-сайтах, відсутність різноманітності бальнеологічних послуг на ринку, відсутність інновацій в лікуванні на основі мінеральної води.

Перспективним є усунення вищевикладених проблем, та покращення якості мінеральної води шляхом впровадження інновацій, модернізації мінеральних джерел, та розвитку інфраструктури для видобутку та переробки мінеральних вод.

ДОДАТКИ

Додаток А

Джерело: Шестопапов В.М., Овчиннікова Н.Б., 2018

Розподіл мінеральних вод за властивостями

Властивість	Опис
Колір	Питна вода безбарвна; колір води, яка використовується для лікувальних ванн, нормами не регулюється.
Прозорість	Одна з основних вимог, оскільки помутніння може впливати на смакові якості, непрозора вода може бути шкідливою для здоров'я.
Запах	Вказує на можливе забруднення води різними речовинами органічного або мінерального походження.
Смак	Смак води показує на генезис та глибинне походження води.
Густина	Чим більше у воді розчинених речовин, тим вона гущіша.
Температура	Температура підземних вод надає інформацію про їх походження та глибину. Стабільна температура підземних вод свідчить про їх підняття зі значних глибин, де зміни температури повітря протягом року не мають впливу. Надто низька температура підземних вод характерна для областей, де розвинуті зони багаторічного мерзлотного ґрунту. Температура води, близька до температури повітря в певній області, свідчить про те, що вода знаходиться недалеко від поверхні землі.
Концентрація водневих іонів (рН)	Низька концентрація водневих іонів в підземних водах вказує на наявність різних форм розчинених речовин у воді, таких як вуглецева, кремнієва, сірководнева і фосфорна кислоти, а також слабких основ. Це дозволяє встановити умови для розвитку біологічних і хімічних процесів, що відбуваються в підземних водовміщуючих шарах земної кори.
Окислювально-відновлюваний потенціал	Концентрація водневих іонів в підземних водах відображає інтенсивність окислювальних або відновлювальних процесів, що відбуваються в системі, і тим самим надає уявлення про природні умови, в яких формуються підземні води.

Власна редакція за Н. Фоменко, 2007.

Додаток В

Розповсюдженість деяких типів мінеральних вод в межах курортно-рекреаційних зон Закарпаття

Джерело: Інститут курортології, м. Ужгород

Мінеральні ванни

Джерело: Мінеральні ванни, 2013, <http://surl.li/hmrex>

Гідромасаж

Джерело: Ерошина Л., 2022, Гідромасаж.

Інгаляції з мінеральною водою

Джерело: Інгаляції з мінеральною водою, 2018, <http://surl.li/hmrtu>
(Дата звернення: 15.05.2023).

Додаток Е

Косметичні процедури з використанням мінеральних вод

Джерело: Мінеральна вода для догляду за шкірою, <http://surl.li/hmrvj>
(Дата звернення: 15.05.2023).

Парафінотерапія

Джерело: Наскільки корисна парафінотерапія для рук,
<http://surl.li/hmrwt> (Дата звернення:15.05.2023).

Підводний душ-масаж;

Джерело: Підводний душ-масаж, <http://surl.li/hmrxy> (Дата звернення: 15.05.2023).

Додаток 3

Розташування мінеральних вод по області;

купальні

джерел

мінеральні води еруптивних порід

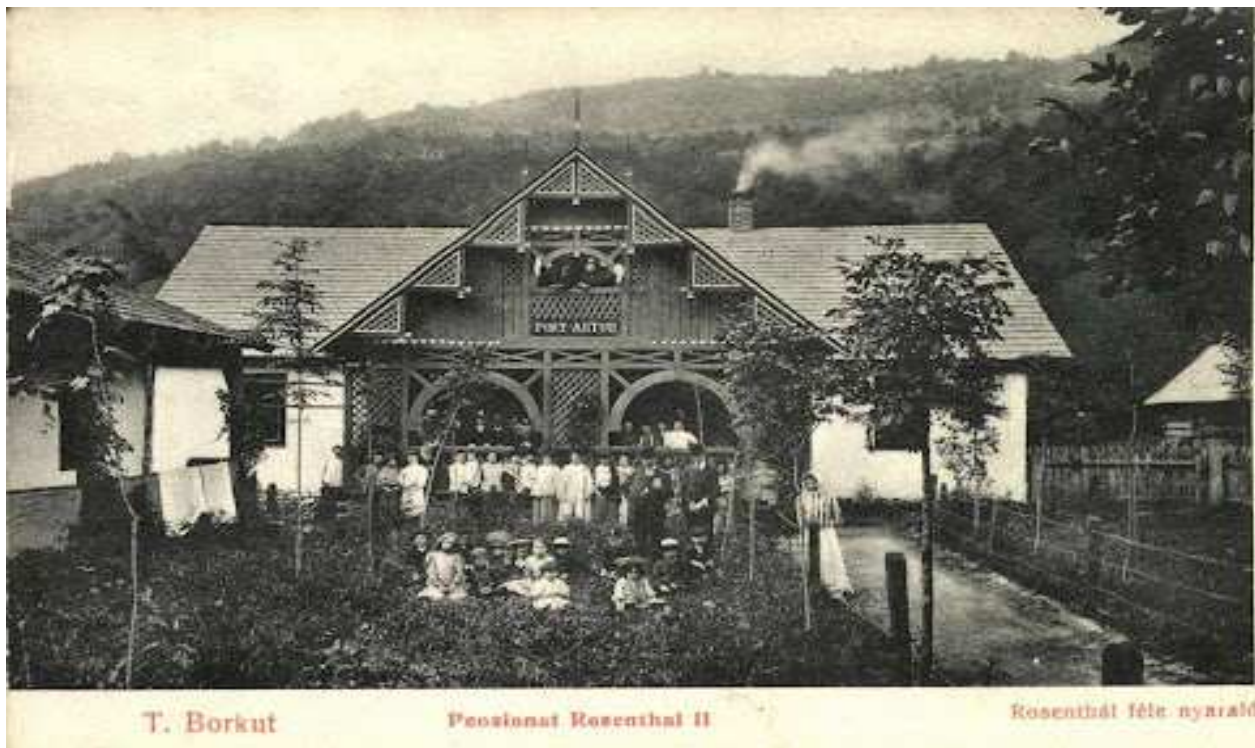
=перехіпні=

купальня

мінеральні води осадових порід

Джерело: Бартфої Е., Шош Е., 2016.

Купальні Розенталя;

Джерело: Рахівська районна державна адміністрація, 2019.

Додаток І

Показання до вживання мінеральної води «Поляна Квасова»;

- Хронічний неатрофічний гастрит з підвищеною кислотоутворюючою функцією шлунку;
- Хронічний гастрит неатрофічний із збереженою функцією шлунку;
- Хронічні панкреатити;
- Хронічні коліти, що супроводжуються проносами або запорами;
- Синдром подразненого кишечника з діареєю;
- Синдром подразненого кишечника з запорами;
- Цукровий діабет;
- Хронічні пієлонефрити в стадії нестійкої та стійкої ремісії;
- Стани, що супроводжуються порушенням адаптаційних реакцій;

Протипоказання до вживання мінеральної води «Поляна Квасова»:

- Хронічний атрофічний гастрит зі зниженою кислотоутворюючою функцією шлунка
- Загострення запального процесу в жовчному міхурі
- Гострий холецистит
- Холангіти
- Хронічні ентерити і коліти в стадії загострення важкої форми
- Хвороба Крона
- Неспецифічний виразковий коліт
- Злоякісні новоутворення органів травлення

(<https://kiyavia.com/turizm-v-ukraini/mineralni-vodi-polani-cilusi-dzerela-zakarpatta#block2> 2023).

Показання до вживання мінеральної води «Поляна Купель»;

- Хронічний неатрофічний гастрит з підвищеною кислотоутворюючою функцією шлунку
- Хронічний гастрит неатрофічний із збереженою функцією шлунка
- Неускладнена виразкова хвороба шлунка
- Неускладнена виразкова хвороба дванадцятипалої кишки
- Хронічні панкреатити
- Хронічні коліти, що супроводжуються проносами або запорами
- Синдром роздратованого кишечника з діареєю
- Хронічні токсичні гепатити з мінімальними запальними процесами в печінці
- Хронічні вірусні гепатити з мінімальними запальними процесами в печінці
- Цукровий діабет
- Стани, що супроводжуються порушеннями адаптаційних реакцій

Протипоказання до вживання мінеральної води «Поляна Купель»:

- Загострення запального процесу в жовчному міхурі
- Загострення запального процесу в підшлунковій залозі
- Холангіти
- Неускладнена виразкова хвороба дванадцятипалої кишки
- Хронічні ентерити і коліти в стадії загострення важкої форми
- Хвороба Крона
- Неспецифічний виразковий коліт
- Гострі і хронічні вірусні гепатити в стадії загострення

- Злякисні новоутворення органів травлення (<https://kiyavia.com/turizm-v-ukraini/mineralni-vodi-polani-cilusi-dzerela-zakarpatta#block2> 2023).

Додаток Й

Покази та протипокази використання Шаянських мінеральних вод, а також супутні захворювання;

Покази:

- Гастроентерологічні захворювання: езофагіт, гастрит, дуоденіт, коліт (неінфекційний), виразкова хвороба шлунку, 12-палої кишки, холецистит, холангіт, гепатит, панкреатит.
- Захворювання сечовидільної системи: сечокам'яна хвороба (без явищ ниркової коліки), хронічний пієлонефрит, цистит, стан після оперативного втручання на нирках та сечовидільних шляхах.
- Цукровий діабет I-II типу, легкого, середнього та важкого ступенів в фазі стабільної компенсації, субкомпенсації.
- Порухення обміну речовин (ожиріння, подагра, оксалатурия, сечокислий діатез).
- Метаболічний синдром.
- Синдром хронічної втоми. (<https://shayan-sanatory.com/infrastructure/> 2023).

Супутні захворювання:

1. Захворювання опорно-рухового апарату: артрит, артроз, остеохондроз.
2. Сколіоз.
3. Деформуючий спондиліоз.
4. Килах Шморля.
5. Порухення біомеханіки хребта внаслідок випадання диску.
6. Початкової стадії хвороби Бехтерова.
7. Люмбаго, люмбальгія.
8. Реабілітація після перенесеної коронавірусної інфекції (<https://shayan-sanatory.com/infrastructure/> 2023).

Протипоказання:

- загальні протипоказання, що виключають направлення хворих у санаторій;
- рубцеве звуження стравоходу і кишок із порушенням прохідності, стриктура загального жовчного протоку;
- виразкова хвороба шлунка (ускладнена стенозом воротаря), 12-палої кишки з повторними кровотечами, ускладнена пенетрацією, малігнізацією виразки, хвороба Золінгера-Еллісона;
- хвороби кишківника туберкульозної, паразитарної етіології, неспецифічний виразковий коліт;
- ускладнення після операцій, які потребують стаціонарного лікування у хірургічних відділеннях;
- хронічний пієлонефрит в стадії загострення;
- ХНН II-III ступеня;
- ниркова гіпертензія (АТ перевищує 180/100 мм рт.ст);
- цукровий діабет важкого ступеню, декомпенсований, схильний до кетоацидозу та гіпоглікемічних станів (<https://shayan-sanatory.com/infrastructure/> 2023).

Додаток К

Аналіз лікувально-оздоровчих закладів Свалявського району

Назва закладу	Назва води, її склад	Вплив мінеральної води на організм	Бальнеологічні послуги
Solva Resort & SPA	Поляна Квасова, гідрокарбонатні натрієво борні води боржомського виду, ступінь мінералізації від 6,5 до 20,0 г/л	Мінеральну воду застосовують при лікуванні гастритів, гастродуодентів, виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки	Призначення лікування, мінеральна ванна з Бішофітом, мінеральні душі, очисні процедури (кишкове зрошення з мінеральною водою, гінекологічне зрошення з мінеральною водою, тюбаж з мінеральною водою і сорбітом, мікроклізми), сірководнева ванна
Санаторій «Сонячне Закарпаття»	Мінеральна вуглекисла вода з високою концентрацією гідрокарбонатна натрію «Поляна Квасова»	Надають послуги для людей, в яких: <ul style="list-style-type: none"> - Захворювання шлунка, включаючи виразки. - Запалення стравоходу. - Різноманітні типи гастриту. - Запалення дванадцятипалої кишки. - Травні труднощі та розлади шлунка. - Хронічні захворювання шлунково-кишкового тракту. - Запалення товстої кишки. - Здуття живота та синдром розладу шлунково-кишкової функції. - Порушення функцій тонкої та товстої кишки. - Вірусні хронічні гепатити, в тому числі малоактивні гепатити. 	Внутрішня бальнеотерапія (прийом всередину мінеральної води, полоскання і промивання носоглотки, кишечника, інгаляції); Зовнішня бальнеотерапія (прийняття різних видів душа і ванн)

		<p>- Жовчнокам'яна хвороба.</p> <p>- Запалення жовчного міхура.</p> <p>- Постхолецистектомічний синдром (післяопераційні ускладнення після видалення жовчного міхура).</p> <p>- Захворювання, пов'язані з порушенням функцій жовчного міхура та жовчних протоків.</p> <p>- Порушення роботи підшлункової залози.</p> <p>- Порушення роботи шлунково-кишкового тракту та травної системи.</p> <p>- Цукровий діабет.</p>	
Санаторій «Поляна»	Поляна Купіль (склад води відсутній)	Вона сприяє нейтралізації кислотності шлунка й не має побічних дій у сукупному вживанні з лікарськими засобами.	Ванни, джакузі (детальна інформація на офіційному сайті відсутня)
Санаторій «Сонячна Долина»	«Поляна Квасова» - вуглекисла, гідрокарбонатна, натрієва, середньої мінералізації.	Нормалізує всі види травлення, покращує обмін речовин, при цукровому діабеті, ожирінні, подагрі, атеросклерозі, ліквідує депресію, різко зменшує потяг до паління тютюну, підвищує загальний опір організму до дії несприятливих факторів зовнішнього середовища, завдяки наявності фтору.	Вживання мінеральної води.
Санаторій «Квітка Полонини»	“Лужанська-4”, “Лужанська-7” та “Поляна квасова”.	Комбіноване застосування трьох типів мінеральних вод суттєво розширює можливості та діапазон лікування, підвищує його ефективність. Наявний власний б'ювет з розливу води.	Крім питного лікування мінеральними водами, їх застосовують і у вигляді інших лікувальних методик: <ul style="list-style-type: none"> • натуральні мінеральні вуглекислі

			<p>ванни</p> <ul style="list-style-type: none"> • гідролазерне зрошення ясен мінеральною водою • інгаляції з мінеральною водою • кишкові зрошення мінеральною водою • мікроклізми з мінеральною водою • гінекологічні зрошення мінеральною водою
--	--	--	---

Джерело: складено автором за офіційними сайтами Solva Resort & SPA, санаторію «Сонячне Закарпаття», санаторію «Поляна», санаторію «Сонячна Долина» та санаторію «Квітка Полонини».

Додаток Л

Аналіз лікувально-оздоровчих закладів Хустського району

Назва закладу	Назва води, її склад	Вплив мінеральної води на організм	Бальнеологічні послуги
Санаторій «Шаян»	<p>Власний бювет мінеральних вод та водогін прісної води.</p> <p>Мінеральна вода “Шаян-242” – вуглекисла, кремниста, малої мінералізації, гідрокарбонатно-натрієва, слабокисла, холодна. Це - мінеральна вода, яку споживачі можуть купити на території України під маркою «Шаянська», «Заповітна».</p> <p>Мінеральна вода “Шаян-4” – вуглекисла, гідрокарбонатна кальцієво-натрієва, кремниста, магнієва, середньої мінералізації, слабокисла, холодна.</p>	<p>Ці мінеральні води мають лікувальні властивості при використанні в питному режимі. Вони мають детергентну дію (розчиняють слиз, яким покрита слизова), а потім спричинюють протизапальну дію на слизову оболонку шлунково-кишкового тракту, стимулюють утворення та виділення жовчі, зменшують гідростатичний тиск в 12-перстній кишці, покращують відтік панкреатичного соку.</p> <p>Мають стимулюючу дію на кишківник.</p> <p>Зменшення гідростатичного тиску в паренхіматозних органах (зокрема</p>	<p>мінеральні ванни, гідроклонотерапія, фітобочка, підводний душ-масаж.</p>

		печінці та підшлунковій залозі) створює умови для покращення функціонування останніх.	
Санаторій «Карпатія»	<p>Два види вод – «Шаянська-4» та «Шаянська-242».</p> <p>Особливістю хімічного складу цих вуглекислих маломінералізованих кременистих гідрокарбонатних натрієвих вод є поєднання гідрокарбонатів та кремнієвої кислоти.</p>	<p>Нейтралізують високу кислотність шлунку. Насичує організм цінними мікроелементами – кальцієм, магнієм, залізом, допомагає очистити його від шлаків, токсинів та сечового піску. Це доповнюється детоксикаційною дією колоїдної форми метакремнієвої кислоти. Наявність кремнію зумовлює також гальмування збудженої моторики кишківника, покращує обмін речовин, допомагає виводити радіонукліди тощо.</p>	Термальні ванни, спа-процедури.
МРЦ «Шаян»	«Шаянська – №4» та «Шаянська – №242».	Інформація відсутня, є тільки показання до	Підводний душ-масаж,

	Вуглекисло-гідрокарбонатною-натрієво середньої мінералізації та домішками кальцію, кремнію, цинку тощо.	лікування в МРЦ.	гідромасаж десен, мінеральна ванна, перлинна ванна з бішофітом.
--	---	------------------	---

Джерело: складено автором за офіційними сайтами МРЦ «Шаян», санаторію «Карпатія».

*Примітка : санаторій «Шаян» не має офіційного веб-сайту, інформація взята з: <https://www.shayan.com.ua/shayan.html>

Додаток М

Аналіз лікувально-оздоровчих закладів Рахівського району

Назва закладу	Назва води, її склад	Вплив мінеральної води на організм	Бальнеологічні послуги
Санаторій «Гірська Тиса»	слабовуглекисла, миш'яковиста, малої мінералізації, хлоридно-гідрокарбонатно-кальцієво-натрієва вода з підвищеним вмістом метаборної кислоти.	У помірних дозах миш'як підвищує захисні можливості організму, тонізує і зміцнює його, збільшує секрецію шлункового соку, покращує травлення, підвищує гемоглобін та кількість еритроцитів у крові, поліпшує самопочуття в цілому. Найчастіше воду застосовують зовнішньо – у вигляді ванн, високоефективних для лікування захворювань опорно-рухового апарату, ендокринної (гіпертиреоз) та периферичної нервової системи, а також обміну речовин (подагра). Нейрорефлекторні процеси, що розвиваються в організмі під впливом миш'яковистих ванн, регулюють	Миш'яковисті мінеральні ванни, прийом питної води з Бішофітом

		<p>гормональний фон, підвищують тканинний метаболізм та знижують інтенсивність перебігу запальних і алергічних захворювань.</p> <p>Терапевтичний ефект від мінеральних ванн не обмежується лише дією миш'яку. На організм позитивно впливає весь бальнеологічний комплекс унікальних корисних мікроелементів, газів і солей, що сприяє активізації місцевих нервових, рефлекторних і нейрогуморальних процесів.</p> <p>У результаті отримуємо ефективне комплексне лікування усього організму.</p>	
--	--	--	--

Джерело: складено автором за офіційним сайтом санаторію «Гірська Тиса».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Литвиненко О.А., 2019: URL: <https://naurok.com.ua/doslidzhennya-mineralnih-vod-128522.html> (дата звернення: 20.05.2023)
2. Мінеральні води. *Вікіпедія*. <http://surl.li/hivhd> (дата звернення: 20.05.2023)
3. Нікіпелова О.М., 2005: Рекреаційні ресурси та курортологія. URL: <https://u.to/9fSvHw> (дата звернення: 25.05.2023).
4. Кабанов А.Є., Січкач Л.А., 2020: Мінеральні води. *Фармацевтична енциклопедія*. <http://surl.li/hgzbx> (дата звернення: 15.05.2023)
5. Кравець О. М., Рябєв А. А. (укл.) 2017: Курортологія : підручник. Харків, 2017. 167 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141489399.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).
6. Про затвердження диференційованих нормативів плати за користування надрами для видобування мінеральних підземних вод. Постанова КМУ від 07.03.2000 № 456 (456-2000-п). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.05.2023)
7. Шестопалов В.М., Овчиннікова Н.Б., 2018: перша українська класифікація мінеральних вод. Український центр водно-екологічних проблем. URL: <https://cleanwater.org.ua/persha-ukrajinska-klasifikatsiya-mineralnyh-vod/> (дата звернення: 15.05.2023).
8. Державні санітарні правила та норми ДсанПіН 4.4.4.065-00. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065588-00#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
9. Британова Т.С., Самко А.В., 2012: Товарознавча характеристика мінеральних вод України. *Актуальні питання фармацевтичної і*

- медичної науки та практики.* №3 (10). С. 94 – 98. URL: <http://surl.li/hgytv> (дата звернення: 24.05.2023)
10. Властивості мінеральних вод. Сонячний. Оздоровчий комплекс Поляна. Офіційний веб-сайт. URL: https://u.to/OfavHw_2023 (дата звернення: 24.05.2023)
11. Січка І. І., 2011: Туристично-рекреаційний потенціал Закарпаття та проблеми інвестиційного забезпечення регіону. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. Вип.2(34). С.47-53. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/sichka.htm (дата звернення 18.05.2023).
12. Бейдик О. О., 2001: Рекреаційно-туристські ресурси України : Методологія та методика аналізу, термінологія, районування : Монографія. К.. 395 с.
13. Алекс С., 2015.: Туристичний маршрут «Мінеральні води Закарпаття», URL: <http://surl.li/hivhu> (дата звернення: 24.05.2023)
14. <http://surl.li/hivlr> (дата звернення: 24.05.2023)
15. Закон України. Про курорти. 2000 URL: <http://surl.li/dtxgi> (дата звернення: 24.05.2023)
16. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. URL: https://tourlib.net/books_ukr/fomenko52.htm (дата звернення: 15.05.2023)
17. Бабов К. Д., Золотарьова Т. А., Єжов В. В. (укл.) 2016: Курортологія. Енциклопедія Сучасної України. К., 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-52032>
18. Первушин В.С., 2020. URL: <https://u.to/TPmvHw> (дата звернення: 15.05.2023)
19. Ерошина Л. 2022: Гідромасаж — лікувальний масаж струменем води під тиском для здоров'я і красивої фігури. URL: <https://barb.ua/uk/info/gidromassazh> (дата звернення: 15.05.2023)

- 20.Інгаляції мінеральною водою: в чому користь, як робити і якою водою. *Блог про дитяче здоров'я*. <https://u.to/wfqvHw> (дата звернення: 15.05.2023)
- 21.Мінеральна вода як косметичний засіб, URL: <http://surl.li/hivmf> (дата звернення: 15.05.2023)
- 22.Термотерапія, URL: <http://surl.li/hivmo> (дата звернення: 15.05.2023)
- 23.Щука Г.П. 2023: Санаторно-курортні заклади Закарпаття: спроби інвентаризації. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : Матеріали ІХ Міжн. наук.-практ. конф-ції. Дніпро, С. 66–73. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/schuka9.htm (дата звернення: 15.05.2023)
- 24.Офіційний веб-сайт оздоровчого спа-комплексу «Трембіта». URL: <http://surl.li/hivno> (дата звернення: 15.05.2023)
- 25.Цікаве про цілющі мінеральні води Закарпаття, 2019, URL: <http://surl.li/hivny> (дата звернення: 15.05.2023)
- 26.Копинець Ю. Карпатський об'єктив. URL: <http://life.ko.net.ua/?p=77897> (дата звернення: 15.05.2023)
- 27.Bárfai Endre György – Sass Enikő. Fűdővárosok. 2016
- 28.Попович М.І., Аналіз мінеральних вод Закарпаття. 2020. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/25650> (дата звернення: 15.05.2023)
- 29.Свалява-столиця мінеральних вод Закарпаття, URL: <http://surl.li/hivot> (дата звернення: 15.05.2023)
- 30.Скіць І., Перехрест О., 2015; URL: <http://surl.li/hivoy> (дата звернення: 15.05.2023)
- 31.Михайлюк І.І. 2016: Туристично-рекреаційний потенціал Закарпатської області. С.160.
- 32.Джерела мінеральних вод. Все про Закарпаття. <http://surl.li/hivpo> (дата звернення: 15.05.2023)

- 33.Свалява, <http://surl.li/hivqb> (дата звернення: 15.05.2023)
- 34.Tarpai József, 2013: A természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmusfejlesztésében és hatása a területfejlesztésre (41 ст.), Pécs.
- 35.Цілющі джерела Закарпаття. URL: <http://surl.li/hivqy> (дата звернення: 15.05.2023)
- 36.Попович А., 2012; URL: <http://surl.li/hivrh> (дата звернення: 15.05.2023)
- 37.Мінеральні води Поляни. *Кийавіа*. 2020; URL: <http://surl.li/hivrr> (дата звернення: 15.05.2023)
- 38.Санаторій «Поляна». Офіційний веб-сайт. URL: <http://surl.li/hivry> (дата звернення: 15.05.2023)
- 39.Санаторій «Квітка Полонини». Офіційний веб-сайт. URL: <https://kvitkapolonyny.com> (дата звернення: 15.05.2023)
- 40.Санаторій «Кришталеве джерело», <http://surl.li/hivsk> (дата звернення: 15.05.2023)
- 41.Санаторій «Сонячна Поляна», <http://surl.li/hivsq> (дата звернення: 15.05.2023)
- 42.Історія, <http://surl.li/hivtq> (дата звернення: 15.05.2023)
- 43.Історія дослідження бальнеологічних ресурсів Закарпаття, <http://surl.li/hivtz> (дата звернення: 15.05.2023)
- 44.Курорт «Шаян», <http://surl.li/hivuc> (дата звернення: 15.05.2023)
- 45.Шаянська (мінеральна вода), <http://surl.li/hivue> (дата звернення: 15.05.2023)
- 46.Монастирський В. Р., Ганич, Н. М., Гаталяк, О. М Становлення курорту Шаян на ринку лікувально- оздоровчих послуг. Географія та туризм: Матеріали VI Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф-ції Харківського нац. пед. ін-ту ім. Г.С.Сковороди (28 лютого – 1

- березня 2023 р., м. Харків) / За заг. ред. Муромцевої Ю.І. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2023. –с. 351 - 356
- 47.Офіційний сайт ПП «Захід Курорт», 2023; URL: <http://surl.li/hivuk> (дата звернення: 15.05.2023)
- 48.Мінеральні води,<http://surl.li/hivup> (дата звернення: 15.05.2023)
- 49.Закарпаття – санаторії та туризм. Статистичний збірник. 2021 р. Ужгород. С. – 71-87.
- 50.Офіційний веб-сайт санаторію «Карпатія», URL: <http://surl.li/hivva> (дата звернення: 15.05.2023)
- 51.Рахівська районна державна адміністрація, 2019; URL: <http://surl.li/hivvg> (дата звернення: 15.05.2023)
- 52.Щука Г.П.(б) 2023 : Визначення перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатті на основі аналізу використання мінеральних вод. *Використання й охорона земельних ресурсів та туристично-рекреаційний потенціал територій* : мат-ли Всеукр. наук.-практ.інтернет-конф-ції, 17 травня, 2023, м. Львів. Львів, с. 15-18. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/schuka10.htm (дата звернення: 15.05.2023)
- 53.Киртич Л.П., Лемко І.С., Гайсак М.О. Матеріали Міжнародного конгресу “Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку”. – Трускавець. – 2000. – 275 с. - С.206-209. URL: <http://surl.li/hgqss> (дата звернення: 15.05.2023)
- 54.Офіційний веб-сайт санаторію «Гірська Тиса», URL: <http://surl.li/hivvp> (дата звернення: 15.05.2023)
- 55.Корисно знати: відомості про 382 джерела мінеральної води на Закарпатті,<https://cutt.ly/Nwqj82mV> (дата звернення: 15.05.2023)
- 56.Zoutelande, Riviera of Zeeland,<https://zoutelande.info/en/zoutelande.php> (дата звернення: 15.05.2023)

57. Thermae 2000, <http://surl.li/hivvy> (дата звернення: 15.05.2023)
58. Міністерство охорони здоров'я України, наказ «Про затвердження нормативно-правових актів з питань води природної мінеральної», 2015, <https://cutt.ly/kwqj38Md> (дата звернення: 15.05.2023)
59. Мінеральні ванни, 2013, <http://surl.li/hmrex> (дата звернення: 15.05.2023)
60. Інгаляції з мінеральною водою, 2018, <http://surl.li/hmrtu> (Дата звернення: 15.05.2023).
61. Мінеральна вода для догляду за шкірою, <http://surl.li/hmrvj> (Дата звернення: 15.05.2023).
62. Наскільки корисна парафінотерапія для рук, <http://surl.li/hmrwt> (Дата звернення: 15.05.2023).
63. Підводний душ-масаж, <http://surl.li/hmrxy> (Дата звернення: 15.05.2023).

REZÜMÉ

A szakdolgozat megírása előtt számos feladatot tettünk fel a munka minőséges írása céljából. Az egyik feladat az ásványvizek turisztikai erőforrásokként történő felhasználásának elemzése volt, amely megállapította, hogy az ásványvizek föld alatti és felszíni, természetes vagy mesterséges vizek, amelyek nagy mennyiségű ásványi anyagot vagy szerves anyagot tartalmaznak, és vannak bizonyos tulajdonságaik. Ezeket az eredet, a mineralizáció, a terápiás és a profilaktikus hatás, az összetétel, a gázok jelenléte, a hőmérséklet stb.

Megállapítottuk, hogy az ásványvizek turisztikai és rekreációs potenciálját természetes gyógyító tulajdonságaik, valamint a gyógyulás, a kikapcsolódás és a pihenés lehetőségei, a látogatók vonzereje, valamint a speciális üdülőhelyek és szanatóriumok létrehozása határozza meg. Az ásványvizek idegenforgalomban és rekreációban történő felhasználásának módszereit, például ásványi fürdők, lelkek, medencék, hidromasszázs, paraffinterápia, hidroterápia stb.

Megállapítást nyert, hogy Kárpátalja összes ásványvizét a magas mineralizáció, az ásványi anyagok egyedi összetétele és a terápiás tulajdonságok jellemzik, amelyek nagy értéket képviselnek számukra a kezelés és a pihenés szempontjából.

A 3 rekreációs zóna ásványvizeinek jelenlegi állapotát elemeztük, köztük Szolyva, Saján és Rahó. A Szolyvai régióban található ásványvizek: "Polyana Kvasova", "Polyana Kupil", "Luzhanska-4" és "Luzhanska-7", "Margit" és "Luhi" nevű palackokba öntik. A területen gyógyászati és egészségügyi létesítmények működnek a következő néven: "Kryshtaleve Dzserele" szanatórium, "Polyana" szanatórium, "Kvitka Polonyny" szanatórium, "Sonyachna Dolyna" szanatórium, rekreációs és kezelési komplexum "Solva Resort & SPA", DP "Sanatorium" Sonyachne Zakarpattia » PrAT "Ukrprofozdorovnytsia" és szanatórium "Sonyachny". Ezek a létesítmények a következő balneológiai szolgáltatásokat nyújtják: ásványi fürdők bischofittal,

ásványi zuhanyok, kezelési eljárások, belső balneoterápia (ásványvíz bevitele, öblítés és mosás, az nasopharynx, a bél, belélegzés).

A Shayan zónában vannak ásványvizek "Shayan-242", "Shayan-4", amelyek szén-dioxid-hidrokarbonát-nátrium átlagos mineralizációjával rendelkeznek. A régió szanatóriuma "Shayan", Ukrajna Belügyminisztériumának MRC -je "Shayan" és a szanatórium "Kárpathia". Ezek a létesítmények ásványvíz, például ásványi fürdők, hidrokolonoterápia, fitobach, víz alatti masszázs és különféle gyógykezelések alapú balneoterápiás szolgáltatásokat nyújtanak.

A Rahó zóna alacsony szén-dioxid-székesítő, alacsony mineralizáció, szénhidrogén-kalcium-nátrium-nátrium-nátrium-nátrium-víz-tartalommal rendelkező szolgáltatásokat nyújt, legmagasabb értéke az arzén jelenléte. Ennek az ásványvíznek alapján csak egy szanatórium "Hirszka Tisza", amely olyan szolgáltatásokat nyújt, mint az arzénfürdők és ivó ásványvíz bevitele.

Megállapítást nyert, hogy a Kárpátaljai működő egészségügyi intézményekben számos hiányosság van, mint például: hiányzik a teljes körű információ az ásványvíz összetételéről és az emberi szervezetre gyakorolt hatásáról, a különféle szolgáltatásokon alapuló szolgáltatások hiánya. Az ásványvízről, a meglévők hasonlóságáról, a dolgozók egészségügyi intézményei közötti nagy versenyről és az innováció hiányáról

A vizsgált zónák ásványvizeinek fejlesztése azonban nagyon ígéretes, mivel a víz egyedi, már rendelkezik elismeréssel és rendszeres ügyfelekkel. A leendő területek javítják az ásványvíz minőségét az új technológiák és berendezések bevezetésével, az ásványi források újjáépítésével és korszerűsítésével, amelyek elősegítik ezt a természeti erőforrás megőrzését és fenntartását, az ásványvízminőség szabályozását és az ásványi vízgyártás és feldolgozás infrastruktúra fejlesztését. és ésszerű felhasználásuk.

A tanulmány nem állítja, hogy végleges a vizsgált problémákkal. Az ígéretes utasításokat vesszük figyelembe: a felmerült problémák megoldása,

amely Kárpátalja ásványvizeinek kilátásait adja a jövőbeli fejlesztéshez, amely lehetővé teszi a Kárpátalja egészségügyi turizmusának új szint elérését.

ПОДЯКА

За підтримку та допомогу в написанні цієї кваліфікаційної роботи, я, Галас Антонія, хотіла б висловити щиру вдячність своєму науковому керівнику – Щуці Галині Петрівні, за її професійність, експертну оцінку моїх ідей, та допомогу в розробці теми моєї дипломної роботи, за вміле керування процесом дослідження, надану необхідну інформацію, що стала основою моєї роботи.

ДЕКЛАРАЦІЯ

Нижчепідписана, Галас Антонія, студентка факультету туризму, заявляю, що свою кваліфікаційну роботу я писала в Закарпатському Угорському Інституті імені Ференца Ракоці II, на кафедрі Географії та Туризму, з метою отримання диплому про завершення мого навчання на факультеті туризму.

Я заявляю, що раніше не захищала цю роботу на іншій кафедрі та вона є результатом моєї роботи.

Я визнаю, що моя дипломна робота буде розміщена серед книг бібліотеки Закарпатського Угорського Інституту імені Ференца Ракоці II, і її можна буде взяти.

User name:
Стефан Молнар Д.

Check date:
31.05.2023 14:43:04 CEST

Report date:
31.05.2023 14:44:26 CEST

Check ID:
1015346907

Check type:
Doc vs Internet + Library

User ID:
100011756

File name: **Галас Антонія Андріївна**

Page count: **93** | Word count: **15469** | Character count: **122511** | File size: **3.36 MB** | File ID: **1015015124**

13.1% Matches

Highest match: **1.47%** with Internet source (<https://kiyavla.com/turtzm-v-ukraini/mineralni-vodi-polani-cilusi-dzerela-zakarpatta>)

13.1% Internet sources | 605

Page 95

1.58% Library sources | 140

Page 100

0% Quotes

Exclusion of quotes is off

Exclusion of references is off

0% Exclusions

No exclusions

Modifind

Text modifications detected. Find more details in the online report.

Replaced characters

1